

DŮVODOVÁ ZPRÁVA

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

I. OBECNÁ ČÁST

1. Zhodnocení platného právního stavu v České republice

Platná právní úprava týkající se vzniku, trvání a zániku dětských dluhů, tj. povinnosti nezletilých splnit peněžitý dluh, je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“). Níže je tato soukromoprávní úprava představena spolu s dalšími instituty zejména občanského procesního práva, které s problematikou nezletilých dlužníků souvisí.

1.1. Právní úprava obecné svéprávnosti nezletilých

Právní úprava svéprávnosti nezletilých je obsažena v § 31 až 37 občanského zákoníku.

1.1.1. Obecné nabývání svéprávnosti (§ 31 občanského zákoníku)

Podle základního pravidla obsaženého v § 31 občanského zákoníku se má se za to (vyvratitelná domněnka), že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Podle této koncepce si tedy např. pětiletý nezletilý může koupit zmrzlinu, ale ne mobilní telefon, čtrnáctiletý nezletilý si může koupit mobilní telefon, ale ne motocykl, atd. Za předpokladu vyvrácení domněnky však lze dojít k různým závěrům o způsobilosti i při posuzování jednání dvou stejně starých nezletilých. Pokud by se např. osoba právně jednajícím s nezletilým řídila judikaturou vymezující přiměřenou rozumovou a volní vyspělost nezletilých určitého věku ke konkrétní kupní smlouvě, stále lze způsobilost nezletilého k tomuto právnímu jednání zpochybnit odkazem na jeho individuální vyspělost a kupní smlouvu zneplatnit.

Současná úprava je obdobná se základním pojetím svéprávnosti nezletilých obsaženým v § 9 předchozího občanského zákoníku z roku 1964, který ovšem vyvratitelnou domněnku neobsahoval. Každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, byl tedy způsobilý pouze k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Soudy i doktrínou byla v návaznosti na to rozumová a volní vyspělost vykládána objektivně, tj. že konkrétní právní jednání odpovídají konkrétním věkovým hranicím.

Vyspělost dítěte se podle platné právní úpravy hodnotí systémem „buď, anebo“. Jestliže je tedy dítě způsobilé k právnímu jednání, které odpovídá jeho rozumové a volní vyspělosti, dostává se fakticky do stejného režimu jako dospělý. Například dvanáctileté dítě, které je dostatečně rozumově vyspělé na uzavření přepravní smlouvy s dopravním podnikem, je zároveň dostatečně rozumově vyspělé nést odpovědnost za smlouvu jako celek, tedy i za

přirážku k jízdě v případě jízdy bez platné jízdenky a navazující příslušenství (usnesení Ústavního soudu ze dne 4. prosince 2008 sp. zn. III. ÚS 1019/08). Jestliže je naopak dítě vyhodnoceno jako nedostatečně rozumově vyspělé, je smlouva neplatná.

1.1.2. Vliv zákonných zástupců na jednání nezletilého (§ 32 a 33 občanského zákoníku)

Sféru právních jednání, ve kterých může nezletilý jednat jako dospělý, dále rozšiřuje ustanovení § 32 občanského zákoníku, které umožňuje zákonnému zástupci dát souhlas k určitému jednání nad rámec obecné svéprávnosti dítěte. Toto ustanovení bylo patrně inspirováno nizozemským občanským zákoníkem, který však předběžným nebo následným souhlasem rodičů podmiňuje veškeré právní jednání dítěte. To v důsledku znamená, že neudělením souhlasu lze nezletilému zabránit jednat. Pravidlo § 32 českého občanského zákoníku naopak rodičům umožňuje pouze oslabit ochranu nezletilého, protože udělením souhlasu rodič umožňuje dítěti činit zákonem nedovolená jednání, za jejichž následky ovšem nenese hmotnou odpovědnost.

Praktický význam ustanovení § 32 občanského zákoníku je sporný. Rozsah právních jednání, ve kterých je dítě způsobilé zcela samostatně jednat podle obecného pravidla § 31 občanského zákoníku, je velmi široký, zároveň však dítě nemůže podle ustanovení § 36 občanského zákoníku samostatně právně jednat (což zahrnuje i jednání na základě rodičovského souhlasu podle § 32) ve věcech, v nichž by i jeho zákonný zástupce podle § 898 občanského zákoníku potřeboval souhlas soudu. Výčet zakázaných jednání v § 898 občanského zákoníku je přitom značně rozsáhlý a týká se víceméně všech neběžných jednání dítěte (viz níže). Platné udělení souhlasu podle § 32 občanského zákoníku, které by reálně rozšiřovalo oblast samostatného jednání dítěte, je tak spíše teoretická možnost v úzkém okruhu případů.

Další specifický souhlas zákonného zástupce, ke kterému ovšem vždy musí přivolit soud, upravuje § 33 občanského zákoníku. Podle něj může zákonný zástupce udělit nezletilému souhlas k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti, v rámci kterého se nezletilý stává způsobilý k jednáním, jež jsou s touto činností spojena. Toto ustanovení je téměř doslovně převzaté z § 112 německého občanského zákoníku a nečiní výkladové problémy.

Spojujícím znakem úpravy souhlasů zákonných zástupců s jednáním dítětem je jejich pozitivní povaha. Zákonný zástupce nemůže negativně zasáhnout a dítě omezit, zákon mu dovoluje posunout hranici přípustného jednání dítěte pouze směrem k větší volnosti. Absenci omezujících a ochranných právních nástrojů umožňujících ovlivňovat a korigovat jednání dítěte ze strany zákonného zástupce je třeba vnímat v kontextu potřeb dnešní doby za nedostatečnou.

Dítě je občanským zákoníkem vnímáno jako autonomní osobnost nezávislá na svých rodičích. Fakticky je na nich ovšem závislé téměř výlučně. To platí zejména v nižším věku, kdy si dítě na sebe nemůže nijak vydělávat a nemůže ani disponovat se svým (třeba zděděným) jměním. Podle § 858 občanského zákoníku je součástí rodičovské odpovědnosti mimo jiné péče o

rozumový a mravní vývoj dítěte, ochrana dítěte a jeho zastupování a spravování jeho jmění. Možnost dítěte právně jednat zcela samostatně s tím, že jeho případnou nezpůsobilost k tomuto jednání určuje až soud, přitom uplatňování těchto aspektů rodičovské odpovědnosti zásadně omezuje.

Podobu stávající dlouhotrvající koncepce, která se přijetím nového občanského zákoníku výrazně nezměnila, lze vysvětlit pomocí historické interpretace. Tvůrci občanského zákoníku z roku 1964 byli vedeni snahou o co největší zjednodušení pravidel občanského práva a zároveň reagovali na realie paternalistického totalitního státu, kde bylo prakticky nemožné, aby se dítě svým vlastním právním jednáním výrazně poškodilo. Vyloučení vlivu rodiny na jednání dítěte pak konvenuje s ideologickou snahou vytvořit přímý vztah mezi státem a jednotlivcem bez vlivu dalších společenských jednotek.

1.1.3. Závislá práce nezletilých (§ 34 a 35 občanského zákoníku)

Ustanovení § 34 a 35 občanského zákoníku se týkají závislé práce nezletilých. Závislá práce nezletilých mladších patnácti let nebo nezletilých, kteří neukončili povinnou školní docházku, je zakázána. Tito nezletilí mohou vykonávat jen uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní činnost za podmínek stanovených jiným právním předpisem (§ 121 násl. zákona o zaměstnanosti). Nezletilý starší 15 let se v mezích zvláštních předpisů může zavázat k výkonu závislé práce, jako den nástupu do práce však nesmí být sjednán den, který by předcházel dni, kdy nezletilý ukončí povinnou školní docházku.

1.1.4. Jednání za dítě s přivolením soudu (§ 36 a 898 občanského zákoníku)

Relativně širokou autonomii dítěte plynoucí z předchozích ustanovení zásadně omezuje § 36 občanského zákoníku, podle kterého není nezletilý nikdy způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu. Výčet těchto právních jednání je obsažen v ustanovení § 898 občanského zákoníku v rámci ustanovení o správě jmění dítěte.

Rodiče obecně potřebují souhlas soudu k právnímu jednání za dítě, ledaže se jedná o běžné záležitosti, nebo o záležitosti sice výjimečné, ale týkající se jen zanedbatelné majetkové hodnoty. Souhlasu soudu je pak konkrétně třeba například k právnímu jednání, kterým dítě nabývá dar, dědictví nebo odkaz nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty nebo uzavírá smlouvu zavazující k opětovnému dlouhodobému plnění.

Souhlas soudu s jednáním zákonného zástupce primárně směřuje na ochranu dítěte před jeho zákonnými zástupci (kteří by mohli být v pokušení dítě, typicky dědice nebo dětského herce, „vytunelovat“). Tyto zákazy ovšem platí i pro samotného nezletilého, což se jeví zejména u starších nezletilých, kteří mohou být od 15 let výdělečně činní, jako nepraktické.

Nastavení shodného omezení autonomie nezletilého právně jednat s omezením možnosti jeho rodičů jednat v zastoupení nemá z komparativního hlediska obdobu. Souhlas soudu s jednáním zákonného zástupce totiž primárně směřuje na ochranu dítěte před jeho zákonnými zástupci, kteří by mohli být v pokušení vnímat majetek dítě jako svůj vlastní. Smyslem § 898

občanského zákoníku tedy není ochrana nezletilého před nedostatkem jeho vlastní rozumové vyspělosti.

Omezení samostatného jednání nezletilého, která vyplývají z omezení jeho zákonných zástupců podle § 36 občanského zákoníku (respektive 898 občanského zákoníku), jsou přitom limitující a nepraktická. Nezletilý například nemůže samostatně nabýt dar, uzavřít smlouvu týkající se bydlení nebo obecně činit jakékoli právní jednání mimo jednání zcela běžná, nebo sice výjimečná, ale týkající se zanedbatelné majetkové hodnoty, ačkoliv od svých 15 let může být výdělečně činný. S ohledem na respektování svébytnosti osobnosti nezletilého by přitom mělo být jeho samostatné jednání (adekvátní jeho rozumové vyspělosti) umožněno co nejvíce. Stávající úpravu lze mít ve vztahu k dovozenému účelu za neproporcionální.

1.1.5. Shrnutí právní úprava obecné svéprávnosti nezletilých

Obecná úprava svým pojetím svéprávnosti jako způsobilosti k celku (ke všem částem právního vztahu) v mnoha ohledech nezletilé dostatečně nechrání před důsledky jejich jednání. Typickým příkladem je uzavření smlouvy o přepravě nástupem do dopravního prostředku (viz konkrétní případy uvedené v nálezech sp. zn. II. ÚS 1864/16 nebo I. ÚS 1775/14-2). V některých ohledech je naopak navázání svéprávnosti dítěte na ustanovení o správě jmění zákonnými zástupci nedůvodně omezující.

Samostatné právní jednání dítěte není navázané na vůli či vliv jeho zákonných zástupců. Ti mohou svým souhlasem pouze rozšířit sféru autonomního jednání dítěte, nemohou ho však právně omezit. Rozhodování o způsobilosti nezletilého je tak z právního hlediska odpoutáno od vlivu rodiny. Komparativně je ovšem vliv zákonných zástupců na právní jednání dítěte zcela běžný, některé státy západní Evropy (Německo, Nizozemsko) dokonce činí způsobilost nezletilého jednat zcela odvislou od přivolení jeho zákonných zástupců (viz dále). Lze se domnívat, že v tomto ohledu zahraniční úpravy lépe odpovídají obecné společenské představě o právním jednání dětí.

1.2. Právní úprava jednání za nezletilého a správy jeho jmění (§ 892 a násl. občanského zákoníku)

Podle § 892 občanského zákoníku rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé. Rodiče zastupují dítě společně, jednat však může každý z nich. Rodič nemůže dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě jmenuje soud dítěti opatrovníka.

Peče o jmění dítěte je součástí rodičovské odpovědnosti s tím, že § 896 občanského zákoníku explicitně stanoví, že rodiče mají povinnost pečovat o jmění dítěte jako řádní hospodáři. Jestliže tak nečiní, musí společně a nerozdílně nahradit dítěti škodu.

Podle § 898 občanského zákoníku k právnímu jednání, které se týká existujícího i budoucího jmění dítěte nebo jednotlivé součásti tohoto jmění, potřebují rodiče k dispozici s tímto jměním souhlas soudu, ledaže se jedná o běžné záležitosti, nebo o záležitosti sice výjimečné, ale týkající se zanedbatelné majetkové hodnoty.

Souhlasu soudu je třeba zejména k právnímu jednání, kterým dítě nabývá nemovitou věc nebo její část a kterým s ní nakládá, zatěžuje majetek jako celek nebo jeho nikoli nepodstatnou část, nabývá dar, dědictví nebo odkaz nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty, nebo takový dar, dědictví nebo odkaz odmítá, nebo takový dar nebo dar představující nikoli nepodstatnou část jeho majetku poskytuje, nebo uzavírá smlouvu zavazující k opětovnému dlouhodobému plnění, smlouvu úvěrovou nebo obdobnou, nebo smlouvu týkající se bydlení, zejména nájmu.

K právnímu jednání rodiče, k němuž schází potřebný souhlas soudu, se podle § 898 odst. 3 občanského zákoníku nepřihlíží.

V praxi některé formulace § 898 odst. 2 občanského zákoníku působí výkladové obtíže. Zejména se jedná o zakázané „smlouvy zavazující k opětovnému dlouhodobému plnění“. Tento pojem představuje výrazně široké omezení týkající se i relativně běžných smluv, které by ovšem za současného stavu měly schvalovat soudy.

1.3. Právní úprava smluvní pokuty

Smluvní pokuta je vedle uznání dluhu jedním ze způsobů utvrzení dluhu, tj. prostředek prevence nesplnění dluhu, který zároveň slouží k ulehčení procesní pozice věřitele v případě. Smluvní pokuta je upravena v ustanovení § 2048 občanského zákoníku. Tato ustanovení jsou z větší části dispozitivní (lze se od nich ujednáním odchýlit).

Podle § 2052 občanského zákoníku se ustanovení o smluvní pokutě použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále).¹

Smluvní pokuta je důsledek porušení smluvní povinnosti. Věřitel ji může požadovat bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda, zároveň ovšem věřitel nemá právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje. Na smluvní pokutu se proto nevztahují pravidla o náhradě škody způsobené porušením smlouvy.

Současný režim smluvní pokuty lze ve vztahu k nezletilým považovat za příliš přísný. Ačkoliv smluvní pokuta vykazuje výrazné podobnosti s náhradou škody (je považována za tzv. *paušalizovanou náhradu škody*), věřitel ji může při porušení smluvní povinnosti požadovat bez zřetele k tomu, zda mu porušením utvrzené povinnosti vznikla škoda. Dítě proti ní proto nemá účinné obrany.

Smluvní pokuta má dispozitivně tzv. absolutně objektivní povahu a nelze se jí zprostit poukazem na nezavinění porušení povinnosti, a to ani v důsledku zásahu vyšší moci. Smluvní pokutu tak lze soudně moderovat pouze v případě nepřiměřenosti její výše, bez ohledu na osobní poměry dlužníka, pochopitelně včetně jeho věku.

¹ Povahu penále mají i přírážky k jízdě bez platné jízdenky v prostředcích hromadné dopravy.

Smluvní pokuty jsou častou příčinou vzniku dětských dluhů, typicky pro nezaplacení jízdenky při jízdě hromadnou dopravou. Zároveň občanský zákoník neobsahuje žádný ekvivalent § 545 odst. 3 občanského zákoníku z roku 1964, který umožňoval zprostit se odpovědnosti za smluvní pokutu, pokud ke vzniku povinnosti smluvní pokutu zaplatit došlo v důsledku nezaviněného jednání dlužníka. Toto ustanovení bylo přitom soudy opakovaně využíváno ke korekci největších excesů vůči nezletilým.² Ačkoliv ustanovení § 2048 a násl. občanského zákoníku mají dispozitivní povahu, lze se domnívat, že při kontraktaci s nezletilým v praxi nedochází k odchylným ujednáním v neprospěch věřitele.

1.4. Právní úprava deliktní způsobilosti

Způsobilost k náhradě škody nezletilých (tzv. deliktní způsobilost) upravuje občanský zákoník v svých ustanoveních § 2920 a 2921. V současnosti obecně pro všechny věkové kategorie nezletilých platí, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Společně a nerozdílně se škůdcem nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled (např. rodič nebo školské zařízení). Není-li škůdce povinen k náhradě, nahradí poškozenému škodu ten, kdo nad škůdcem zanedbal dohled.

Současnou úpravu deliktní způsobilosti lze mít za příliš přísnou ve vztahu k dětem mladším 15 let. Do 15 let nemůže dítě spáchat trestný čin ani přestupek, je ovšem plně způsobilé k náhradě škody, a to i z nedbalosti, pokud bylo schopné ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Toto kritérium připouští i poměrně přísný výklad, např. dvanáctiletý by tak mohl být v plné výši odpovědný za škodu, pokud by si hrál ve stodole se sirkami a z nedbalosti ji zapálil, za podmínky, že by byl schopen ovládnout své jednání (nehrál si sirkami) a chápal jeho následky (že může způsobit značnou škodu).

I v případě, že nad nezletilým mladším patnácti let zanedbali zákonní zástupci náležitý dohled, odpovídá dítě se svými zákonnými zástupci společně a nerozdílně. Současné pojetí odpovědnosti nezletilého tedy umožňuje zatížit i velmi mladého nezletilého dluhy z protiprávního jednání, za které ho morálně a také materiálně často nelze vinit.

Ačkoliv občanský zákoník umožňuje soudní moderaci výše náhrady škody, podle samotného textu zákona odpovídá nezletilý v plné výši, případně solidárně, pokud nad ním rodič zanedbal náležitý dohled. Z hlediska zahraniční komparace je však na jednání mladších dětí často nahlíženo mírněji, dokonce i jako na zásah vyšší moci a předmět pojištění. To je východiskem např. platné právní úpravy v Nizozemsku, kde je nezletilý do 14 let zcela deliktně nezpůsobilý a povinnost k náhradě škody dopadá na rodiče.

² Viz např. napadený rozsudek soudu prvního stupně v nálezu Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3708/15 ze dne 30. března 2016. Srov. také bod 26. nálezu Ústavního soudu sp. zn. 1775/14 ze dne 15. února 2017, který k aplikaci ustanovení § 545 odst. 3 starého občanského zákoníku výslovně vyzývá.

1.5. Právní úprava procesního postavení nezletilého

Úprava civilního procesu specifické postavení nezletilého příliš nezohledňuje. Ačkoliv podle ustanovení § 20 zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“), může každý před soudem jako účastník samostatně právně jednat (má tzv. procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém je svéprávný, soudní praxe téměř bezvýhradně odmítá spojovat způsobilost k určitému hmotněprávnímu jednání s procesněprávní způsobilostí k navazujícímu řízení.³

Ustanovení § 22 občanského soudního řádu dále stanoví, že fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Podle § 23 občanského soudního řádu může dále předseda senátu rozhodnout, vyžadují-li to okolnosti případu, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně.

Posledním relevantním ustanovením občanského soudního řádu týkajícím se nezletilých je jeho § 100 odst. 3, podle kterého v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci.

Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte, ve výjimečných případech může soud názor dítěte zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

Některé instituty českého procesního práva přitom specifické případy žalovaných dětí nijak nezohledňují, ačkoliv jsou v případě nezletilých zjevně rizikové a jednou z příčin současného množství dětských dlužníků. Zejména je vůči nezletilým přísný institut platebního rozkazu, který má při nepodání odporu do 15 dnů účinky pravomocného rozsudku, dále rozsudek pro zmeškání a rozsudek pro uznání v případě fikce uznání nároku při nevyjádření se na výzvu soudu nebo nedostavení se na jednání podle § 114b odst. 5 a 114c odst. 6 občanského soudního řádu.

1.6. Právní úprava započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný dluh

Platnou právní úpravu započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh, lze z praktického i komparativního hlediska hodnotit jako nevyhovující. Obecně platné pravidlo není s to dost dobře plnit roli podpůrného pravidla, neboť v podstatě ponechává

³ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 2775/2005). Obecnou omezenou procesní způsobilost nezletilých dovedl i Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1041/14.

určení částky, již dlužník celkem věřiteli splatí, na určení dlužníka, aniž by tomu věřitel mohl odporovat.

Na druhou stranu uplatnění obecného pravidla, zejména ve vztazích podnikatelsko-spotřebitelských, může dlužníka v případě prodlení uvrhnout do dluhové spirály. Pokud dlužník svůj dluh po splatnosti dobrovolně splácí, případně je prováděn výkon rozhodnutí, zvláště u osob s nízkými příjmy, které nemohou splácet vyšší částky, dochází k plnění původního „hlavního“ dluhu jen velmi pomalu, přičemž se celková částka během času dále navyšuje o příslušenství a jiné sankce. V takovém případě hrozí demotivace dlužníka splácet, jeho odchod do šedé ekonomiky a nástup s tím souvisejících negativních jevů. Podle stávající právní úpravy sice dlužník může určit, že se jeho plnění započte přednostně na jistinu, tedy na tu část dluhu, která zpravidla generuje další příslušenství, v takovém případě se však podle českého práva ostatní složky dluhu úročí také. Tento postup může být výhodný pro dlužníka, který je s to rychle umořit jistinu. Jde-li však o dlužníka s nižším příjmem, vede naopak tento postup k ještě většímu zadlužení.

V podnikatelsko-spotřebitelských vztazích nelze platně vyloučit právo spotřebitele plnit přednostně na jistinu. Stávající řešení tedy s ohledem na nejistotu stran způsobu umořování dluhu není vyhovující ani z hlediska zájmů věřitele.

2. Popis vybraných zahraničních právních úprav ve vztahu k problematice nabývání svéprávnosti

Níže je podán přehled vybraných úprav svéprávnosti a deliktní způsobilosti v šesti zemích kontinentálního systému práva (v případě Francie je popsána pouze svéprávnost). Ve všech těchto zemích je zletilost a plná svéprávnost vztažena k věku 18 let nebo k dřívější emancipaci.

2.1. Německo

Základním právním předpisem upravujícím soukromoprávní vztahy ve Spolkové republice Německo je občanský zákoník („Bürgerliches Gesetzbuch“, dále jen „BGB“) z roku 1900. BGB obsahuje relevantní úpravu svéprávnosti nezletilých (§ 104 a násl. BGB), deliktní způsobilosti nezletilých (§ 828 a násl. BGB) a omezené dluhové odpovědnosti předlužených nezletilých (§ 1629a BGB).

Svéprávnost nezletilých

Německá právní úprava svéprávnosti vychází z kombinace věkových hranic určujících míru způsobilosti dítěte k právnímu jednání a pravidel pro kontrolu tohoto právního jednání jeho zákonným zástupcem.

Do 7 let je podle § 104 BGB dítě zcela nezpůsobilé k právnímu jednání. Za takovéto malé dítě jedná rodiče, případně dítě vystupuje jako jejich tzv. posel. Děti ve věku mezi 7 a 18 lety jsou částečně svéprávné a mohou právně jednat se souhlasem svého zákonného zástupce s výjimkou jednání, které jsou výlučně v jejich prospěch, a jednání, ve kterých nezletilý plní

kapesným, tj. prostředky, které mu byly uděleny rodiči k tomuto účelu nebo k volnému nakládání.

Speciální výjimku dále tvoří případy analogické k § 33 českého občanského zákoníku, kdy zákonný zástupce zmocní dítě se souhlasem soudu k samostatnému provozování výdělečné činnosti. Nezletilý je pak v této sféře plně svéprávný s výjimkou právních jednání, k nimž by i zákonný zástupce potřeboval souhlas soudu.

Deliktní způsobilost

Způsobilost nezletilých k náhradě škody je v BGB upravena kuse. Specifická pravidla jsou obsažena v § 828 a 829 BGB. Nezletilý mladší 7 let je zcela deliktně nezpůsobilý. Nezletilý starší 7 let a mladší 10 let neodpovídá za neúmyslnou škodu způsobenou motorovým vozidlem nebo vlakem. Starší nezletilí pak odpovídají, pokud dokážou rozpoznat svou odpovědnost při páchání škody.

Za škodu nezletilý odpovídá, i pokud by nebyl odpovědný podle výše uvedených pravidel, pokud nelze náhradu škody vymoci od osob, které zanedbaly náležitý dohled (které jinak mají obecnou povinnost k náhradě škody), pokud to dovolují jeho majetkové poměry.

Omezení dluhové odpovědnosti nezletilých

Omezení odpovědnosti nezletilých za dluhy, které vznikly na základě právních jednání učiněných jejich rodiči v zastoupení nebo na základě právních jednání nezletilého, ke kterým dali rodiče souhlas, je obsaženo v § 1629a BGB.

Tento paragraf byl do BGB zaveden v roce 1998 v reakci na rozsudek německého Spolkového ústavního soudu z roku 1986. Na předlužené jmění nezletilého dluhy, které vznikly na základě výše uvedených právních jednání (samostatné právní jednání nezletilého ostatně dluhy v praxi vytvořit ani nemůže), se podle něj de facto hledí jako na předlužené dědictví, které na nezletilého napadlo dovršením jeho zletilosti. BGB proto i odkazuje na analogické použití ustavení dědického práva, která upravují námitky věřitelům, atd.

2.2. Polsko

Základním soukromoprávním předpisem v Polsku je občanský zákoník z roku 1964 („Kodeks cywilny“ dále jen „KC“). Svěprávnost je v KC upravena obecně společně pro nezletilé a osoby omezené na svéprávnosti. Níže uvedené shrnutí obsahuje pouze ty části ustanovení, které se týkají nezletilých.

Svěprávnost nezletilých

Podle článku 13 KC jsou osoby mladší 13 let nesvéprávné. Pokud ovšem právně jednájí v běžné záležitosti každodenního života, je toto právní jednání platné okamžikem splnění, pokud jim právní jednání nepůsobí újmu.

Podle článků 15 a 17 KC nezletilí starší 13 let jednají, pokud zákon nestanoví jinak, se souhlasem zákonného zástupce ve všech záležitostech kde se zavazují k povinnostem nebo nakládají svými právy. Druhá strana právního jednání nemůže namítat neplatnost smlouvy z důvodu neudělení souhlasu, může však stanovit termín, do kterého musí nezletilý souhlas obdržet. Pokud tato lhůta uplyne, není právním jednáním vázán.

Podle článků 20 a 21 KC může dále osoba starší 13 let právně jednat v každodenních záležitostech odpovídajících jejímu věku a volně nakládat se svými příjmy, pokud to nezakáže opatrovnický soud.

Deliktní způsobilost

Podle článku 426 KC není nezletilý mladší 13 let odpovědný za škodu. Za škodu způsobenou osobou, která není odpovědná za škodu, odpovídá podle článku 427 KC osoba, která nad ní zanedbala náležitý dohled. Podle čl. 428 KC pak může poškozený žádat náhradu škody i po neodpovědném škůdci pokud to vyžaduje společenský zájem, zejména pokud je mezi nimi značný majetkový nepoměr.

2.3. Maďarsko

Nový maďarský občanský zákoník (zákon V/2013, dále jen „MOZ“) vstoupil v účinnost počátkem roku 2014. MOZ je dělen do sedmi knih. Svěprávnost nezletilých a deliktní způsobilost upravuje nezávisle v § 2:10 a násl. MOZ a v § 6:544 MOZ. Ustanovení o svěprávnosti zároveň zahrnují ustanovení o jednání zákonného zástupce za dítě.

Svěprávnost nezletilých

Podle § 2:13 MOZ je nezletilý mladší 14 let nezpůsobilý právně jednat. Nezletilý starší 14 let je omezeně svěprávný a jedná v mezích souhlasu svého zákonného zástupce, s výjimkou taxativně vymezených okruhů právních jednání. Těmi jsou:

- prohlášení osobní povahy tam, kde to stanoví zákon,
- smlouvy v běžných záležitostech každodenního života,
- jednání, kterými nakládá s příjmy nebo se zavazuje do výše těchto příjmů,
- smlouvy, které jsou pouze ku prospěchu nezletilého,
- darování v mezích rozumnosti.

Právní jednání nezletilých mladších 14 let jsou neplatná, fikce platnosti však nastává, pokud již bylo plněno v rámci smlouvy bez větších dopadů běžně uzavírané nezletilými (§ 2:14 MOZ).

Jednání za nezletilého

Ustanovení § 2:15 MOZ vyčleňuje některá právní jednání, ke kterým zákonný zástupce potřebuje souhlas veřejného opatrovníka. Jedná se například o odmítnutí dědictví, dispozice s

nemovitostmi nebo dispozice s většími částkami. Souhlasu veřejného opatrovníka však není třeba k zatížení nemovitosti ve prospěch dárce nemovitosti.

Právní jednání za nezletilého, kterým je darováno, vzniká závazek k povinnostem bez protiplnění nebo se vzdává práva bez protiplnění, je neplatný. To platí i pro souhlas zákonného zástupce s těmito právními jednáními.

Deliktní způsobilost

Deliktní způsobilost nezletilých (a duševně postižených) je upravena v 6:544 a násl. MOZ. Osoba, která není schopna pochopit následky svého protiprávního činu, za něj neodpovídá. Zákonný zástupce nebo osoba, které byla taková osoba svěřena, za její čin odpovídá, pokud neprokáže, že nezanedbal/a své povinnosti. Je-li osob odpovědných za čin neodpovědné osoby více, odpovídají společně a nerozdílně.

I neodpovědná osoba odpovídá v případě, že nelze přičíst jejímu zákonnému zástupci nebo osobě, které byla svěřena, odpovědnost a je to spravedlivé vzhledem k okolnostem případu a majetkovým poměrům stran.

Společně a nerozdílně odpovídají odpovědný nezletilý škůdce a osoba, která mu byla jmenována jako opatrovník, pokud poškozený prokáže, že tato osoba vědomě porušila své povinnosti.

2.4. Nizozemsko

Soukromoprávní vztahy upravuje v Nizozemském království občanský zákoník („Burgerlijk Wetboek“, dále jen „BW“), který je poměrně nedávnou kodifikací z roku 1992. BW se skládá z 10 knih, které v souhrnu čítají kolem 3000 článků.

Svéprávnost nezletilých

BW obsahuje obecnou úpravu svéprávnosti mladistvých v článcích 1:233 a 1:234 první knihy BW. Ty stanoví, že pokud zákon nestanoví jinak, mají nezletilí způsobilost právně jednat svým jménem pouze se souhlasem zákonného zástupce. Tento souhlas může být udělen jen ke konkrétnímu právnímu jednání nebo k právním jednáním v rámci jasně vymezeného cíle. V případě právního jednání běžně samostatně činěného mladistvými určitého věku platí zákonná domněnka souhlasu zákonného zástupce.

Deliktní způsobilost

Způsobilost nezletilých k protiprávním činům je upravena v článcích 6:164 a 6:169 BW. Děti mladší 14 let jsou zcela deliktně nezpůsobilé. Zákonní zástupci za protiprávní jednání dítěte odpovídají, pokud by dítě odpovídalo, kdyby čin spáchalo jako zletilé. Za protiprávní jednání dítěte staršího 14 a mladšího 16 let zákonní zástupci odpovídají, s výjimkou případů, kdy jim nelze klást za vinu, že jednání dítěte nezabránili. Starší děti odpovídají shodně s dospělými.

2.5. Francie

Podle francouzského občanského zákoníku („Code Civil“, dále jen „CC“) je nezletilý obecně nesvéprávný. Ve všech jednáních občanského života, s výjimkou těch kde zákon nebo obyčej říká, že může jednat samostatně, ho zastupuje zákonný zástupce (čl. 388-1-1 CC).

V případě, že nezletilý jedná samostatně, nemůže neplatnost tohoto jednání namítat druhá strana ani ji nemůže vyslovit soud z úřední povinnosti (s výjimkou nejzávažnějších zakázaných právních jednání – *actes interdits*). Napadat právní jednání nezletilého může jeho zákonný zástupce, ve většině případů však musí prokázat, že nezletilému byla způsobena újma. To platí například pro právní jednání běžného každodenního života (*actes de la vie courante*). Naopak u některých právních jednání, které mohou významně ohrozit majetek nezletilého, se uplatní relativní neplatnost vždy i bez prokázání vzniku újmy (*actes graves* – např. zápůjčka, vzdání se práva nebo zcizení nemovitosti).

2.6. Rusko

Hlavním soukromoprávním kodexem v Ruské federaci je občanský zákoník Ruské federace (Grazdanskij kodex Rossijskoj Federacii, dále jen „GK“), který nahradil starý občanský zákoník RSFSR z roku 1964. Přechod probíhal ve čtyřech fázích, které postupně vstoupily v účinnost 1. ledna 1995, 1. března 1996, 26. listopadu 2001 a 18. prosince 2006.

Svéprávnost a deliktní způsobilost nezletilých je upravena jednotně a vychází ze základního dělení na režim dětí mladších 14 let (upravený v čl. 28 GK) a starších 14 let (upravený v čl. 26 GK).

Svéprávnost a deliktní způsobilost nezletilých mladších 14 let

Za děti mladší 14 let jedná jejich zákonní zástupci s výjimkou vypočtených okruhů právních jednání. Ty se vztahují pouze na děti starší 6 let (které jsou tak zcela nesvéprávné). Okruhy právních jednání, ve kterých může jednat nezletilý ve věku 6-14 let samostatně, jsou (1) drobná právní jednání každodenního života, (2) právní jednání výlučně k prospěchu nezletilého, které nemají povinnou formu veřejné listiny nebo vyžadují státní osvědčení a (3) dispozice kapesným.

Odpovědnost za dluhy z právních i protiprávních jednání osob mladších 14 let mají jejich zákonní zástupci, pokud neprokáží, že vznik dluhu jim nelze klást za vinu.

Svéprávnost a deliktní způsobilost nezletilých starších 14 let

Nesvéprávní nezletilí starší 14 a mladší 18 let jedná v mezích souhlasu svého zákonného zástupce. Okruhy právních jednání, ve kterých mohou tyto nezletilí jednat samostatně, zahrnují:

- právní jednání, kterými nakládají se svými příjmy (tuto možnost lze soudně omezit na žádost rodičů),

- právní jednání, kterými vykonávají svá autorská práva,
- právní jednání, kterými ukládají prostředky do úvěrových institucí a nakládají s nimi,
- právní jednání, která mohou samostatně činit i osoby mladší 14 let.

Od 16 let věku se také může nezletilý stát členem družstva.

Nezletilý odpovídá za dluhy z právních jednání v souladu s výše uvedenými pravidly. Stejně tak plně odpovídá za své protiprávní jednání.

2.7. Závěr

Předně lze pro úplnost doplnit, že v rámci komparativního srovnání úpravy svéprávnosti v kodexech kontinentálního systému práva byly nad rámec výše popsanych úprav analyzovány také občanské zákoníky Itálie, Španělska, Bulharska, Švýcarska, Brazílie a Japonska. Lze přitom shrnout, že níže uvedené závěry platí i pro tyto blíže nepopisované úpravy.

Z komparativního mezinárodního srovnání vyplývá, že zatímco úprava deliktní způsobilosti je v občanském zákoníku koncepčně srovnatelná s úpravou v zahraničních civilních kodexech (ačkoliv ji lze vzhledem k mladším nezletilým ve srovnání hodnotit jako relativně přísnou), česká koncepce nabývání svéprávnosti je zcela ojedinělá.

Téměř všechny zkoumané zahraniční civilní kodexy totiž jako základní pravidlo pro právní jednání nezletilého obsahují buďto jeho úplnou nesvéprávnost, nebo způsobilost jednat pouze v mezích souhlasu jeho zákonných zástupců. Toto pojetí pak v dílčích okruzích právních jednání cizí zákoníky výslovně prolamují, a to zásadně ve shodné míře. Typickým příkladem je jednání výlučně ve prospěch dítěte nebo jednání v každodenní záležitosti běžného života, která odpovídá rozumové vyspělosti dítěte.

Česká úprava svéprávnosti nezletilých je oproti zahraničí vystavěna přesně opačně. Dílčí pravidlo (způsobilost k věku odpovídajícím právním jednáním) je pravidlo základní, naopak základní pravidlo (souhlas rodičů s právním jednáním) je pravidlem dílčím. Nadto česká právní úprava neobsahuje bližší vymezení okruhů dovolených právních jednání a musí být dovozováno judikaturou (například způsobilost k právnímu jednání, které je dítěti pouze k prospěchu – viz usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 3321/2008 ze dne 24. 3. 2010 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1005/99 ze dne 13. září 2001).

3. Popis vybraných zahraničních právních úprav ve vztahu k problematice započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh

Obecné pravidlo

Zahraníční právní úpravy stanovují pořadí plnění na jednotlivé dílčí složky peněžitého dluhu, od něhož se nelze odchýlit bez souhlasu věřitele (resp. v rozporu s jeho vůlí). Pokud jde o dané pořadí, je převažující koncepce, podle níž se plnění započte nejprve na náklady, poté na úroky a nakonec na jistinu. Tak je tomu kupříkladu v Německu, kde má věřitel právo odmítnout plnění v rozporu s tímto zákonem stanoveným pořadím (§ 367 BGB). Obdobné

pořadí zápočtu včetně možnosti věřitele plnění v rozporu s tímto pořadím odmítnout se vyskytuje v Rakousku (§ 1416 rakouského občanského zákoníku), Nizozemsku (čl. 6:44 nizozemského BW), Itálii (čl. 1194 italského občanského zákoníku), Portugalsku (čl. 785 portugalského občanského zákoníku) a Québecu (čl. 1571 quebeckého občanského zákoníku). Ve Švýcarsku může dlužník na jistinu započítat své částečné plnění, jen není-li v prodlení s plněním na úroky a náklady (čl. 85 Droit des obligations), částečné plnění se na úroky započítává před jistinou rovněž ve Francii (čl. 1343-1 francouzského CC) a ve Španělsku (čl. 1173 španělského občanského zákoníku). Obdobně v Polsku (čl. 451 polského KC).

Pravidlo, podle něhož se v případě peněžitých dluhů započítává částečné plnění nejprve na náklady, poté na úroky a nakonec na jistinu, ledaže věřitel určí jinak, bylo shledáno v Evropě jako natolik převažující, že bylo rovněž převzato do Principů evropského smluvního práva (čl. 7:109) a návrhu Společného referenčního rámce (čl. III. – 2:110).

Zvláštní pravidla

Některé zahraniční právní řády oproti tuzemské úpravě stanovují určité odchylky od pořadí započítávání pohledávek za účelem ochrany spotřebitele. Tak kupříkladu v Německu je pro účely prodlení dlužníka s plněním plateb na základě smlouvy o spotřebitelském úvěru stanoveno, že se platby započítávají nejprve na náklady soudního sporu, poté na jistinu a nakonec na úroky (§ 497 odst. 3 BGB). Obdobná odchylka je obsažena také v estonské úpravě spotřebitelského úvěru (§ 415 Võlaõigusseadus – Law of Obligations Act).

Na Slovensku byla vedle úpravy aplikovatelné pro obchodní závazkové vztahy, která odpovídá někdejšímu ustanovení § 330 obchodního zákoníku, přijata s účinností od 1. 1. 2008 novela občanského zákoníku (zákonem č. 568/2007 Z. z.), podle níž se při částečném plnění peněžitého dluhu plnění dlužníka započítává nejprve na jistinu a poté na úroky, neurčí-li dlužník jinak (§ 566 odst. 2). Jakkoli však bylo toto pravidlo zakotveno do občanského zákoníku, uplatní se s ohledem na dualitu obchodněprávních a občanskoprávních závazků především ve vztazích se spotřebitelem.

Ve Francii odchylku od obecné úpravy obsahuje článek 1343-5 CC, který umožňuje soudu rozhodnout, že se platby zápočtou nejprve na jistinu. Jde o jeden z prostředků ochrany dlužníka v odůvodněných případech, které mají pomoci překonat jeho finanční potíže.

Odchylku pro situaci vyznačující se neschopností dlužníka plnit své dluhy obsahuje i český insolvenční zákon, který v ustanovení § 165 odst. 4 stanoví, že není-li dále stanoveno jinak, plnění poskytnuté věřiteli po rozhodnutí o úpadku postupem podle tohoto zákona k uspokojení jeho pohledávky se započte nejprve na jistinu, pak na úroky, poté na úroky z prodlení a nakonec na náklady spojené s uplatněním pohledávky. Přičemž úroky splatné až po rozhodnutí o úpadku se v insolvenčním řízení zásadně neuspokojují (§ 170).

3.1. Závěr

S ohledem na výše uvedený přehled lze shrnout, že stávající česká úprava ve shodě se zahraničními úpravami a dosavadní tradicí stanovuje obdobné podpůrné pořadí započítávání

částečného plnění na jednotlivé složky peněžitého dluhu. Se standardními evropskými pravidly se však rozchází v tom ohledu, že připouští, aby dlužník jednostranně určil, na kterou složku dluhu plní, aniž by tomu věřitel mohl odporovat. Možnost volby dlužníka je přitom doplněna neobvyklým pravidlem, jehož účelem je limitovat jeho možnost omezit placením na jistinu nabíhající úrok, a tím se na úkor věřitele příliš zvýhodnit.⁴

4. Zhodnocení platného právního stavu ve vztahu k zákazu diskriminace a ve vztahu k rovnosti mužů a žen

Stávající právní úprava není v rozporu se zákazem diskriminace, ani nemá dopad na rovnost mužů a žen.

5. Vysvětlení nezbytnosti navrhované právní úpravy

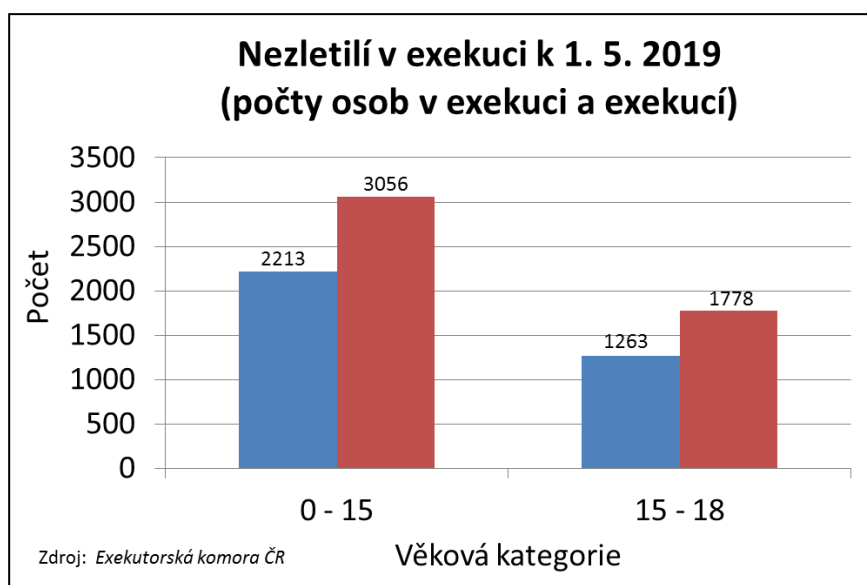
5.1. K dětským dluhům

Cílem navrhovaného zákona je především zvýšení ochrany dětí v právních vztazích a posílení role zákonných zástupců při právním jednání nezletilých. Dále se chce zdůraznit výchovnou funkci úpravy a zajistit vyšší právní jistota jejich adresátů. Celkově se chce předcházet vzniku dětských dluhů.

Problém tzv. „dětských dlužníků“, tj. dětí, vůči kterým je vedeno exekuční řízení, se v poslední době stal předmětem intenzivní společenské debaty. Návrh na tento jev reaguje, jeho záběr je však širší. Jeho cílem je řešit obecnější problém „dětských dluhů“, tj. peněžitých dluhů vzniklých před nabytím zletilosti dlužníka, který má několik úrovní a různé příčiny, a jehož je problém „dětských dlužníků“ pouze podmožinou. Je třeba si totiž uvědomit, že exekuční řízení je v současnosti vedeno i proti desítkám tisíc dospělých občanů, kteří dluhy nabyli jako nezletilí, a že naopak vymáhání dluhů vzniklých v dětství po dosažení zletilosti je relativně typické.

Podle dostupných údajů bylo k 1. 5. 2019 vedeno exekuční řízení proti 3476 nezletilým, z čehož přibližně dvě třetiny byly děti mladší 15 let. V exekuci je tedy v současnosti přibližně 0,18 % všech nezletilých.

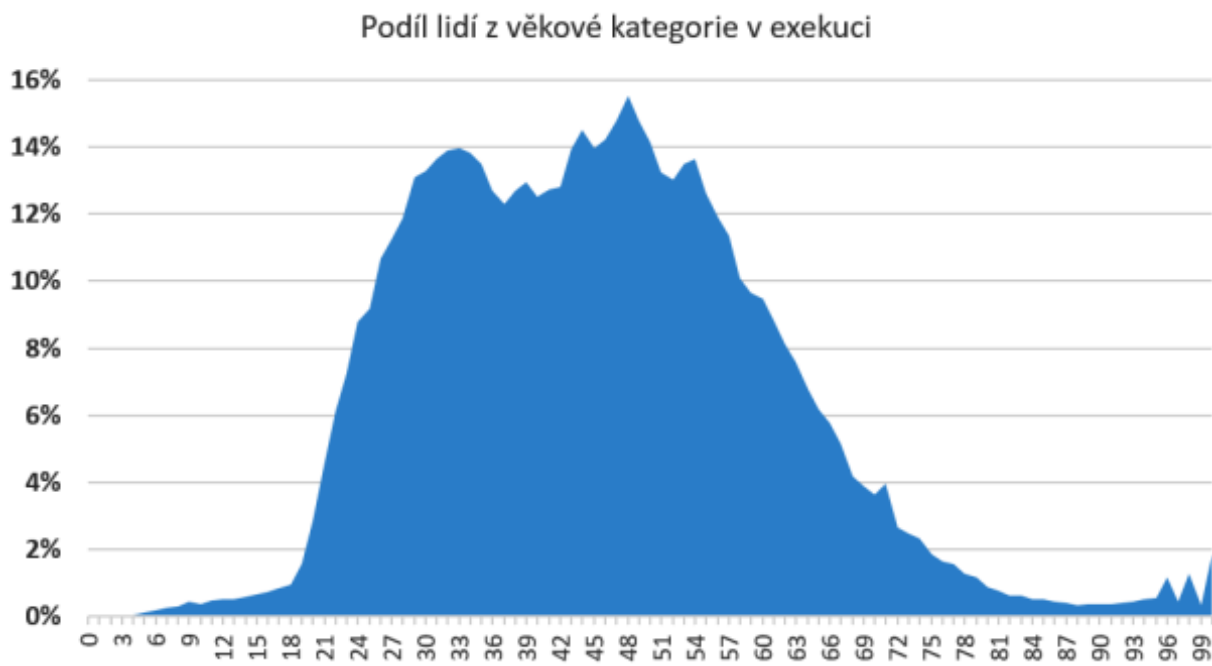
⁴ Srov. J. Šilhán in Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 944.

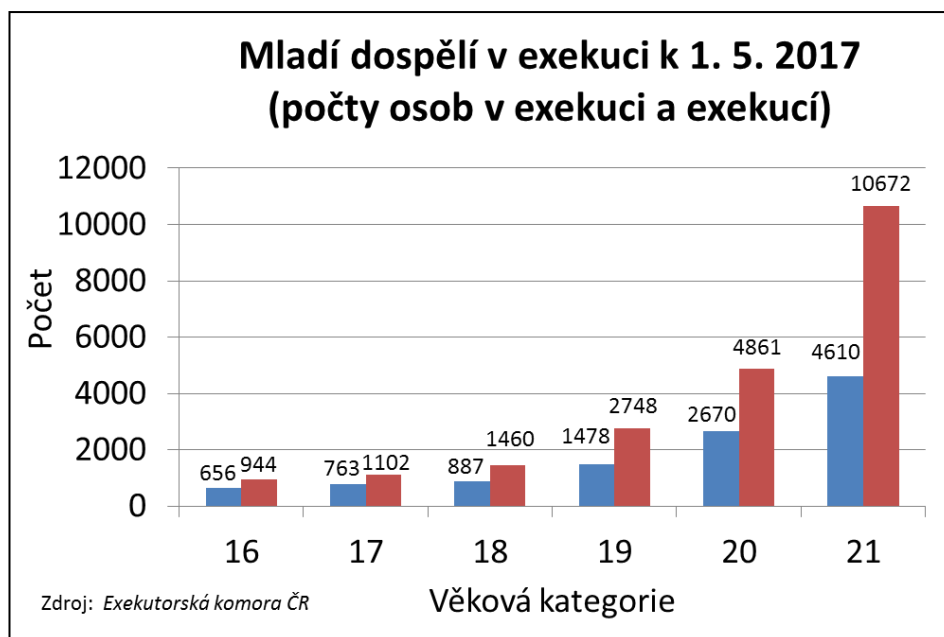
Obr. 1: Počty nezletilých v exekuci (levý sloupec) a počet exekucí vedených vůči nezletilým (pravý sloupec). Rozdíl tvoří vícečetné exekuce vůči stejné osobě.

Ačkoli tento počet se může jevit jako marginální, skutečný rozsah problému zastírá. Jak již bylo uvedeno, vznik dětského dluhu se časově neshoduje s jeho nárokováním u soudu a vymáháním. Obecná promlčecí lhůta činí podle občanského zákoníku tři roky, právo přiznané rozhodnutím orgánu veřejné moci se promlčí od deseti let ode dne, kdy mělo být rozhodnutí plněno. Nic proto věřiteli nebrání s vymáháním nároku čekat do zletilosti a počátku výdělečné činnosti nezletilého dlužníka.

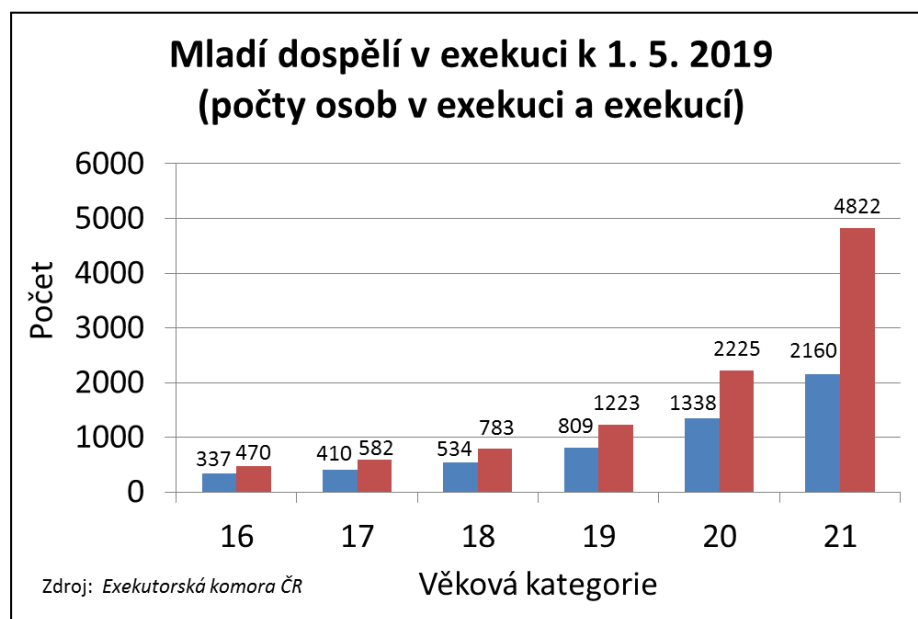
Statistiky dětských dlužníků také nezahrnují osoby, které dosáhly zletilosti, ačkoliv je proti nim stále vedeno exekuční řízení. Lze dále odhadovat, že nemalá, byť těžko kvantifikovatelná, část v současnosti vedených exekucí má také původ v nezaplacených půjčkách, které si dlužníci sjednali za účelem splacení svého dětského dluhu (tzv. „vyrazení klínu klínem“). S dětskými dluhy a jejich následky se potýkají desítky tisíc zletilých občanů ČR.

Obr. 2 Procentuální podíl osob v dané věkové kategorii v exekuci. Data k 31. 12. 2017. Zdroj: Člověk v tísni.

Obr. 3: Počty starších nezletilých a mladých dospělých v exekuci (levý sloupec) a počet exekucí vedených vůči těmto osobám (pravý sloupec). Data z roku 2017.

Obr. 4: Počty starších nezletilých a mladých dospělých v exekuci (levý sloupec) a počet exekucí vedených vůči těmto osobám (pravý sloupec). Data z roku 2019.

Nezletilí, kterým vznikají nezvladatelné dluhy, jsou často, nikoli však výhradně, ze sociálně znevýhodněných poměrů. Jejich už tak nelehká životní a společenská situace, spojená typicky s chudobou a nestabilním rodinným prostředím, je zhoršena existencí peněžitých dluhů. Tyto dluhy pak často vznikají z důvodů, které dětem nelze spravedlivě přisuzovat. Situace, kdy za neřádný výkon rodičovským povinností vznikají povinnosti a dluhy dětem, je třeba mít za nemravné a je třeba je minimalizovat.

Existence dětských dluhů je dána více faktory. Z faktického hlediska jsou původci dětských dlužníků jejich zákonní zástupci, kteří buď povinnost péče zanedbávají, nebo jsou sami v nelehké životní či sociální situaci. Ontologicky se tedy jedná o problém sociální, společenský, spojený především s problémy nižších sociálních tříd. Na druhou stranu je však nutno dodat, že vznik dětských dluhů je v rámci právního řádu možný. Dokonce lze mít za to, že česká právní úprava v určitých ohledech k relativně snadnému vzniku nežádoucích dětských dluhů nepřímo přispívá, respektive neobsahuje mechanismy, které by vznik takovýchto dluhů minimalizovaly či zapovídaly.

Stávající právní úprava civilního práva týkající se právního jednání nezletilých a jejich pozice v občanském soudním řízení tedy v důsledku přispívá k nežádoucímu společenskému jevu vedení exekucí proti nezletilým i zletilým za dluhy vzniklé v dětství.

5.2. K započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh

Pořadí, jakým bude při částečném plnění umořován vnitřně strukturovaný peněžitý dluh, je z hlediska možnosti jeho celkového splacení, navýšení dluhu a délky splacení zásadní. Předkládané řešení nijak nevybočuje ve srovnání s právním režimem v jiných evropských státech, naopak právní úpravu přibližuje evropskému standardu.

6. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy

Hlavní principy navrhované úpravy jsou v některých ohledech vzájemně protichůdné. Jejich promítnutí do návrhu je proto provedeno proporcionálně, aby upřednostnění některé z nich nepůsobilo přílišné omezení jiné.

Hlavní zásady navrhované právní úpravy následují.

6.1. Ochrana nezletilých

Ochrana nezletilých je hlavním a zastřešujícím principem návrhu. Tato zásada je v českém právním řádu obsažena a zdůrazňována na ústavní i zákonné úrovni. Podle čl. 32 odst. 1 věta druhá Listiny základních práv a svobod je zvláštní ochrana dětí a mladistvých zaručena. Podle § 3 odst. 2 písm. c) občanského zákoníku nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu. Stejně tak je ochrana dětí vyjádřena v množství mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Z těch jsou nejdůležitější Úmluva o právech dítěte⁵ a Evropská úmluva o výkonu práv dětí, které zdůrazňují jako hlavní hledisko tzv. *nejlepší zájem dítěte*.⁶

Ochranou nezletilých se v civilněprávním kontextu návrhu míní zejména snaha zamezit vzniku právních povinností nezletilých, které by svou povahou nebo tvrdostí neodpovídaly jejich věku, zkušenostem nebo rozumovým schopnostem, případně právními prostředky zmírňovat jejich dopady.

6.2. Autonomie nezletilého

Čím je nezletilý starší, tím více se jeho rozumová a volní vyspělost blíží dospělé plně svéprávné osobě. Logicky by se tak obdobně měla rozšiřovat sféra jednání, která může nezletilý činit samostatně. Zároveň by se ovšem ekvivalentně měl rozšiřovat i rozsah jeho osobní odpovědnosti.

Nezletilý je svébytnou osobou, k jejíž vůli by mělo být přihlíženo. Úprava jeho svéprávnosti a odpovědnosti by neměla mít za následek, že s ním nikdo nebude chtít právně jednat. To platí zejména, pokud je materiálně nezávislý na svých zákonných zástupcích (nezletilý se může zavázat k závislé práci po ukončení školní docházky od 15 let věku).

⁵ Pro účely Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve (Článek 1).

⁶ Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a 1 odst. 2 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

6.3. Výchovná funkce

Úprava by měla umožňovat nezletilému vstupovat do právních vztahů a osvojovat si tak základní dovednosti pro budoucí právní styky. Zejména je v tomto ohledu důležité, aby jednání nezletilého nemělo potenciálně fatální negativní důsledky. V takovém případě totiž lze předpokládat, že do své zletilosti bude nezletilý sám právně jednat minimálně.

Úprava by měla umožnit zákonným zástupcům nezletilého jeho právní jednání korigovat a aprobovat. Rodiče by měli mít možnost výchovně usměrňovat nezletilého a tím ho zároveň chránit. V návaznosti na to by ovšem také měli odpovídat za případné negativní dopady jimi schváleného jednání, zejména pokud je na nich mladý nezletilý materiálně závislý.

6.4. Ochrana věřitelů a poškozených

Jestliže právní úprava určitým způsobem zvýhodňuje nezletilé jako jednu ze stran právního vztahu vzniklého na základě právního nebo protiprávního jednání, logicky tím také určitým způsobem omezuje druhou stranu tohoto vztahu, tj. věřitele nebo poškozené. Měla by tak ovšem činit šetrně s přihlédnutím k jejich oprávněným zájmům.

6.5. Právní jistota

Právní úprava jednání a odpovědnosti nezletilých by měla být jednoznačná a srozumitelná. Obě strany právního jednání by si měly být jisté, v jakém režimu se nezletilý nachází a jaká je jeho případná odpovědnost. Stejně tak by (například pro účely pojištění) mělo být jednoznačně vymezeno postavení nezletilého, pokud se dopustí protiprávního jednání.

6.6. Prevence nadměrného zadlužování

Navrhovaná úprava v započítávání částečného plnění má za cíl za prvé přiblížit obecnou úpravu evropskému standardu, za druhé v podnikatelsko-spotřebitelských vztazích zavést úpravu pro dlužníka příznivější, která by alespoň částečně bránila jeho předlužování. Dlužníkem poskytované plnění by mělo primárně sloužit k umořování jistiny, tedy té části dluhu, jejíž splnění odpovídá hlavnímu zájmu věřitele a která je pro dlužníka zpravidla nejtíživější.

7. Zhodnocení slučitelnosti navrhované právní úpravy s předpisy Evropské unie, judikaturou soudních orgánů EU nebo obecnými právními zásadami práva EU, popřípadě i s legislativními záměry a s návrhy předpisů EU

Navrhovaná úprava je slučitelná s předpisy Evropské unie. Návrh posiluje práva nezletilých obsažená v Listině základních práv Evropské unie, která má dle čl. 6 Smlouvy o Evropské unii stejnou právní sílu jako Smlouvy. Konkrétně se jedná právo dětí na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho (čl. 24 odst. 1) a zohlednění jejich nejvlastnějšího zájmu při činnosti veřejných orgánů a soukromých institucí (čl. 24 odst. 2).

Na započítávání částečného plnění bezprostředně nedopadá žádný předpis Evropské unie.

8. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána

Jedním z cílů návrhu je náležitá reflexe mezinárodněprávních závazků České republiky. Zvláštní ohled na zájmy nezletilých předpokládá celá řada mezinárodních smluv, jichž je Česká republika signatářem.

Podle čl. 24 odst. 1 věta první Listiny základních práv Evropské unie mají děti právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Podle odstavce 2 téhož článku pak při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

Nejdůležitější mezinárodní lidskoprávní úmluvou poskytující ochranu dětem je však bezesporu Úmluva o právech dítěte, kterou tehdejší Česká a Slovenská Federativní republika podepsala dne 30. září 1990, a která byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

Hlavními principy Úmluvy o právech dítěte jsou jednak sledování nejlepšího zájmu dítěte,⁷ jednak respektování jeho názoru.⁸ Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte stanoví, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními, nebo zákonodárnými orgány. Podle čl. 3 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte se státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření. Podle čl. 27 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.

K promítnutí těchto principů do českého právního řádu se vyjádřil i Ústavní soud v nálezu sp. zn. 1775/14 ze dne 15. února 2017:

„Z těchto mezinárodně-právních závazků pro Českou republiku vyplývá povinnost zajistit dětem takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jejich blaho. Dle názoru Ústavního soudu se s takovou povinností neslučuje uložení dluhu nezletilému, o jehož existenci se často dozví až při jeho vymáhání po dosažení zletilosti, kdy již může být takový dluh – byť zpočátku relativně nízký – navýšen o příslušenství a další náklady, které mohou mít rdousivý účinek, a ztěžovat tak jedinci vstup do dospělosti. K tomu lze podotknout, že někteří zahraniční autoři zmiňují narůstající tendenci soudů v Evropě považovat život ničící či zdrcující odpovědnostní nároky za rozporné se zásadami sociální spravedlnosti, solidarity, dobré víry a zneužití práva, jež jsou společné většině členských zemí Evropské unie [srov. Ferreira, N.: The harmonisation of private law in Europe and children's tort liability: A case of fundamental

⁷ Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

⁸ Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

and children's rights mainstreaming, International Journal of Children's Rights, Vol. 19 (2011), No. 3, str. 571–594].“

Zásadní omezení vzniku dětských dluhů a z něho často vyplývajícího předlužení nezletilých by tak mělo mít za následek naplnění těchto požadavků.

Pokud jde o započítávání částečného plnění, bezprostředně na něj nedopadá žádná mezinárodní smlouva, již je Česká republika vázána.

9. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky

9.1. Dětské dluhy

Podle čl. 32 odst. 1 věta druhá Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) je zvláštní ochrana dětí a mladistvých zaručena. Podle čl. 41 Listiny se lze tohoto práva domáhat pouze v mezích zákonů, které ho provádějí. Podstata a smysl práva však musí podle čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod zůstat zachována, nelze je zákonnou úpravou vyprázdnit. Návrh zákona má za cíl omezit dopad identifikovaných problematických institutů stávající právní úpravy a posílit prvky ochrany nezletilých v soukromoprávních vztazích.

9.2. Započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh

Problematiky započítávání částečného plnění se přímo netýkají žádné normy ústavního pořádku. V širším kontextu se návrh dotýká ústavního práva vlastnit majetek (čl. 11 Listiny) a ústavních zásad rovnosti (plynoucích z čl. 1 Listiny) a autonomie vůle (plynoucích z čl. 2 odst. 3 Listiny). Navrhovaná úprava jako celek je s těmito principy v souladu. Sleduje legitimní cíl, kterým je ochrana obyvatelstva před extenzivním předlužováním, potažmo ochrana ekonomiky jako celku. Právo věřitele obdržet slíbené protiplnění a ujednané (či stanovené) příslušenství není návrhem nijak dotčeno. Navrhovaná změna v započítávání částečného plnění je v souladu s ústavním pořádkem České republiky.

10. Předpokládaný hospodářský a finanční dopad navrhované právní úpravy na státní rozpočet, ostatní veřejné rozpočty a na podnikatelské prostředí České republiky

10.1. Dětské dluhy

Návrh by měl mít mírný pozitivní dopady na státní rozpočet. Návrh by měl znemožnit předlužení nezletilých, které v důsledku vede k oslabení ekonomické aktivity mladých dospělých, případně k jejich zaměstnání v šedé ekonomice. Lze tak očekávat zvýšení daňových odvodů od osob, které by jinak zůstaly zatíženy dluhovým břemenem z dětství.

Návrh by měl mít pozitivní dopady na podnikatelské prostředí posílením právní jistoty při jednání s nezletilými. Návrh dále zavádí výrazné rozšíření odpovědnosti zákonných zástupců za závazky nezletilých, což by mělo zvýšit dobytost konkrétních pohledávek.

Lze také předpokládat, že ve vztahu k navrhované limitaci odpovědnosti nezletilých za jimi způsobenou škodu budou na danou právní úpravu poskytovatelé pojištění reagovat novými pojistnými produkty.

10.2. Započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh

Navrhovaná úprava započítávání částečného plnění nepředstavuje přímý nárok na státní nebo veřejný rozpočet. Předcházení excesivnímu zadlužení obyvatelstva působí na veřejné rozpočty pozitivně, neboť udržuje osoby ekonomicky aktivní, čímž snižuje nároky na plnění sociální povahy a naopak zvyšuje daňové příjmy.

Ve vztahu k podnikatelským subjektům se celkově očekávají spíše pozitivní dopady, spojené zejména se zlepšením možnosti dlužníků splácet své dluhy a zvýšením jejich motivace splácet. Předcházení excesivnímu zadlužení má pozitivní dopad na celou ekonomiku. Náklady mohou vzniknout zejména na straně finančních institucí, pokud přistoupí ke změnám v poskytování finančních produktů.

11. Zhodnocení dopadů navrhovaného řešení ve vztahu k ochraně soukromí a osobních údajů

Navrhovaná úprava nemá přímé dopady ve vztahu k ochraně soukromí a nepřináší nové dopady do oblasti ochrany osobních údajů.

12. Zhodnocení korupčních rizik

Návrh nezvyšuje oproti dosavadní právní úpravě korupční rizika. Navrhovaná právní úprava novelizuje zejména obecné hmotněprávní normy civilního práva. Dílčí změny civilního práva procesního pak navazují na již existující instituty. Z povahy návrhu nelze vysledovat ani teoretický negativní vliv ve vztahu ke korupci.

13. Předpokládané sociální dopady a dopady na životní prostředí, zhodnocení dopadů navrhovaného řešení ve vztahu k zákazu diskriminace a ve vztahu k rovnosti mužů a žen

Předlužení a následný exekuční postih předluženého povinného jsou výrazně sociálně-rizikové jevy, které v důsledku mohou vést k sociálnímu vyloučení a na něj navázaným patologiím. V souvislosti se sociálním vyloučením a nadměrným zadlužením je zmiňována celá řada společensky destruktivních fenoménů: chudoba, nezaměstnanost, bezdomovectví, vznik závislostí nebo nárůst sebevražd a kriminality. Kromě obecné, zejména majetkové, kriminality se pak s předlužením pojí celá řada specifických trestných činů páchaných dlužníky (podvod, poškození věřitele, porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku) i věřiteli (lichva, vydírání).

Se všemi výše uvedenými sociálními problémy také vzniká množství navazujících nákladů státu. Těmi jsou například náklady na zdravotní péči, náklady na ústavní péči o děti, náklady

na provoz azylových domů, náklady na prevenci a řešení kriminality nebo náklady na civilní a trestní soudní řízení.

Návrh razantně omezuje, resp. téměř znemožňuje, možnost předlužení nezletilých. Ze statistik vyplývá, že s dluhy vzniklými v dětství se v současnosti potýkají tisíce až desítky tisíc občanů ČR, ačkoliv na jejich vznik mnohdy neměli žádný vliv. Návrh má proto výrazně pozitivní přímé i nepřímé sociální dopady.

U navrhované úpravy nelze předpokládat jakýkoli vliv v oblasti životního prostředí.

Navrhovaná právní úprava také nestanovuje odchylky ve vztahu k zákazu diskriminace, nezavádí žádné rozdíly na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Navrhovaná právní úprava není rovněž v rozporu se zákonem č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Navrhovaná právní úprava nemá bezprostřední, ani sekundární dopady na rovnost mužů a žen a nevede k diskriminaci žádného z pohlaví, neboť je nijak nerozlišuje, ani nezvýhodňuje a nestanoví pro ně odlišné podmínky.

14. Zhodnocení dopadů na bezpečnost nebo obranu státu

Navrhovaná právní úprava neobsahuje žádné ustanovení, které by se vztahovalo k bezpečnosti nebo obraně státu.

II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST

K části první – změna občanského zákoníku

K Čl. I

K variantě I

Variantu I je možné označit za minimalistickou, jelikož se jí nezasahuje do obecné úpravy svéprávnosti nezletilých. Je založena na *ex post přístupu*, tj. se snaží dětské dluhy řešit až po jejich vzniku.

K bodům 1 až 4 (změna § 898 občanského zákoníku)

Navrhované změny ustanovení § 898 racionalizují některé formulace stávajícího § 898 odst. 2 občanského zákoníku. Materiálně se mění pouze písmena b) a d) ustanovení.

Pravidlo o nutném souhlasu soudu se zatížením majetku jako celku nebo jeho nikoli nepodstatné části je nevhodné vzhledem k majetkům menšího rozsahu. Nově se tedy navrhuje stanovit pevná částka stonásobku životního minima jednotlivce podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Mění se také zákaz uzavření smlouvy zavazující k dlouhodobému opětovnému plnění, který vyvolává četné interpretační obtíže a vytváří přísný režim ve vztahu k nezletilým, kteří tyto smlouvy nemohou samostatně uzavřít (§ 36 občanského zákoníku). Nově se stanoví, že nelze bez souhlasu soudu uzavřít smlouvu na dobu delší než tři roky nebo na dobu trvající i po nabytí zletilosti dítětem, přičemž smlouvy na kratší dobu jsou přípustné v rámci omezení obsaženého v § 898 odst. 1 občanského zákoníku.

K bodu 5 (změna § 899 občanského zákoníku)

Navrhované ustanovení je reakcí na současný stav, kdy jsou vedeny tisíce exekučních řízení vůči nezletilým povinným a další desítky tisíc exekučních řízení vůči zletilým za dluhy vzniklé v dětství. Ideově lze tuto změnu odůvodnit naplněním požadavků mezinárodních závazků a ústavního pořádku, jak bylo naznačeno v bodech 28 – 30 nálezu Ústavního soudu sp. zn. 1775/14 ze dne 15. února 2017:

„28. V této souvislosti Ústavní soud podotýká, že na základě mezinárodního práva a ústavního pořádku České republiky mají být nezletilí pod zvláštní ochranou. Ta je dětem a mladistvým v první řadě zaručena čl. 32 odst. 1 Listiny. Jde o právo, jehož je možné se podle čl. 41 Listiny domáhat pouze v mezích zákonů, které ho provádějí. Tato institucionální záruka však nesmí být zákonnou úpravou zcela vyprázdněna – podstata a smysl musí zůstat zachovány (čl. 4 odst. 4 Listiny) [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 35/93 ze dne 15. 2. 1994 (N 7/1 SbNU 51; 49/1994 Sb.)]. Také Úmluva o právech dítěte (dále jen „Úmluva“) v čl. 3 odst. 1 vyžaduje, aby zájem dítěte byl předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními, nebo

zákonodárnými orgány. Jedním z významů citovaného ustanovení je, že slouží jako základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci při výkladu právních předpisů dopadajících na děti (nezletilé), a to tím způsobem, že je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, mají zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte [srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 11. 2014 č. j. 1 As 116/2014-29 (3191/2015 Sb. NSS)]. V čl. 3 odst. 2 Úmluvy se státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření. Podle čl. 27 odst. 2 Úmluvy rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte. Konečně podle čl. 24 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie mají děti právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Čl. 24 odst. 2 pak stanoví, že při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

29. Z těchto mezinárodně-právních závazků pro Českou republiku vyplývá povinnost zajistit dětem takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jejich blaho. Dle názoru Ústavního soudu se s takovou povinností neslučuje uložení dluhu nezletilému, o jehož existenci se často dozví až při jeho vymáhání po dosažení zletilosti, kdy již může být takový dluh – byť zpočátku relativně nízký – navýšen o příslušenství a další náklady, které mohou mít rdousivý účinek, a ztěžovat tak jedinci vstup do dospělosti. K tomu lze podotknout, že někteří zahraniční autoři zmiňují narůstající tendenci soudů v Evropě považovat život ničící či zdrcující odpovědnostní nároky za rozporné se zásadami sociální spravedlnosti, solidarity, dobré víry a zneužití práva, jež jsou společné většině členských zemí Evropské unie [srov. Ferreira, N.: *The harmonisation of private law in Europe and children's tort liability: A case of fundamental and children's rights mainstreaming*, *International Journal of Children's Rights*, Vol. 19 (2011), No. 3, str. 571–594].

30. V souladu s těmito principy Ústavní soud již dříve konstatoval, byť v souvislosti s výkladem ustanovení § 16a odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění týkajícího se povinnosti hradit poskytovateli zdravotní péče regulační poplatky za hospitalizaci, že to jsou především zákonní zástupci nezletilého (dítěte), kteří za něj nesou finanční odpovědnost (srov. nálezn sp. zn. II. ÚS 728/15 ze dne 16. 9. 2015).“

Navrhuje se proto zamezit předlužení nezletilých a zavést hmotnou odpovědnost zákonných zástupců za právní jednání, na kterém se podíleli udělením souhlasu nezletilému s tímto jednáním nebo jednáním za dítě v zastoupení.

Ustanovení je inspirováno § 1629a německého BGB,⁹ nepřijímá se však jeho možnost namítat předlužení jmění obdobně jako při předlužení napadlé pozůstalosti, která vychází ze specifik německého dědického práva.

Ustanovení nezahrnuje jednání v rámci výdělečně činnosti podle § 33 občanského zákoníku, ke kterému je nezletilý plně svéprávný, a právní jednání, ke kterým dal souhlas soud. Naopak dluhy z právních jednání nezletilého, za kterého jednal zákonný zástupce nebo k jehož jednání udělil souhlas podle § 32 občanského zákoníku, lze po nezletilém vymáhat pouze v rozsahu, ve kterém k tomu postačuje jeho jmění ke dni nabytí plné svéprávnosti.

Dluhy nezletilého nad rámec jeho jmění ke dni dosažení plné svéprávnosti (které lze nabýt i před dosažením 18 let přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství) jsou naturální obligací. Čerstvě svéprávný je tedy může uhradit, aniž by vznikl nárok na vydání bezdůvodného obohacení, např. ze svých později vydělaných prostředků, nelze je však po něm soudně vymáhat. Naopak s těmi vůči dlužníkovi nevymahatelnými dluhy se lze obrátit na jeho zákonného zástupce jako na ručitele, vznikly-li za jeho souhlasu (popř. v zastoupení). Lze tak předpokládat častější požadavek na udělení souhlasu zákonného zástupce, a to i při jednáních nezletilého, ke kterým je samostatně způsobilý.

Zákonnému zástupci jako ručiteli zůstává možnost uplatnit veškeré námitky vůči dluhu, které by mohl uplatnit dlužník. Nemůže se však domáhat vyrovnání po osobě, jejímž zákonným zástupcem byl. Tímto se navrhovaný specifický ručitelství vztah do jisté míry podobá přechodu dluhu. Úprava vychází z předpokladu, že dluh vzniklý při výkonu rodičovské odpovědnosti je primárně zapříčiněn zákonným zástupcem.

Ačkoliv lze vidět určité paralely navrhovaného řešení s oddlužením, nejsou stanovena pravidla pro případ mnohosti věřitelů nezletilého. Předpokladem je, že v takovém případě se do výše jeho jmění uspokojí ten věřitel, který se prostředků fakticky domůže jako první (typicky ovšem bude hodnota jmění záporná). Zbytek věřitelů (popř. první věřitel ve vztahu ke zbývající části dluhu) se pak může uspokojit na zákonném zástupci dlužníka.

K bodům 6 a 7 (změna § 1932 občanského zákoníku)

V § 1932 odst. 1 občanského zákoníku se navrhuje změna obecného pravidla pro započítávání částečného plnění na vnitřně strukturovaný peněžitý dluh. Po vzoru mnohých zahraničních úprav¹⁰ může dlužník určit odlišné pořadí započítávání pouze se souhlasem věřitele.

Toto opatření je odůvodněno nevhodným nastavením stávající právní úpravy. Zákon na jednu stranu podpůrně stanovuje pořadí pro započítávání na příslušenství a na jistinu, které je nastaveno ve prospěch věřitele. Na druhou stranu však umožňuje dlužníkovi, aby

⁹ Tento paragraf byl do BGB zaveden v roce 1998 v reakci na rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ze 13. 5. 1986 (*BVerfGE* 72, 155; *1 BvR 1542/84*) o nepřipustnosti zadlužení nezletilých v důsledku výkonu rodičovské odpovědnosti.

¹⁰ Toto řešení bylo shledáno v Evropě jako natolik převažující, že bylo rovněž převzato do Principů evropského smluvního práva (čl. 7:109) a návrhu Společného referenčního rámce (čl. III. – 2:110).

jednostranně určil odlišné pořadí, čemuž věřitel při absenci jiného smluvního ujednání nemůže odporovat. Takové nastavení nemůže dobře plnit funkci podpůrné právní úpravy. Zejména u vysokých dluhů s dlouhou dobou splatnosti totiž věřitele nutí v rámci zajištění předvídatelnosti částky, kterou dlužník zaplatí na úrocích, aby po dlužníkovi požadoval vzdát se práva určit odlišné pořadí. U nízkých dluhů s krátkou dobou splatnosti je naopak výhoda pro dlužníka spojená s volbou odlišného než zákonného pořadí relativně nevýznamná. Je tomu tak proto, že pokud dlužník plní nejprve na jistinu, úročí se ze zákona náklady i úroky. V podnikatelsko-spotřebitelských vztazích navíc nelze platně vyloučit právo spotřebitele plnit přednostně na jistinu [viz § 1814 písm. l) občanského zákoníku]. K praktickým příkladům viz Závěrečná zpráva z hodnocení dopadů regulace.

V § 1932 odst. 2 občanského zákoníku se navrhuje zakotvit zvláštní pořadí ve vztazích se spotřebitelem. Upřednostněno má být plnění na již určené náklady spojené s uplatněním pohledávky, poté na jistinu. Následně bude plnění započítáno na úroky z prodlení a nakonec na úroky. Stávající prioritizace plnění na úrok před plněním na jistinu v případech, kdy se dlužník dostane do prodlení, vytváří riziko nadměrného nárůstu příslušenství a významného odkladu plnění či nesplnění primárního dluhu. Tímto nastavením se rovněž zvyšuje riziko dalšího zadlužování dlužníka a vzniku úpadkové situace. Přičemž situace se pro dlužníka a věřitele zásadně mění právě až v insolvenci [zde je kromě odlišného pořadí započítávání plnění stanoveno pro případ oddlužení podřízené postavení úroků ve výši, ve které převyšují výši jistiny – srov. § 172 odst. 2 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů]. Jako racionální se proto jeví riziko nadměrného zadlužení limitovat již primárním nastavením hmotněprávní úpravy. Omezení příslušné ochrany toliko na spotřebitele reflektuje jeho potenciálně zranitelné postavení, které je zohledněno v řadě dalších prvků stanovených v zákoně již v současnosti na ochranu tohoto okruhu osob. Pokud jde o pořadí započítávání, návrh se inspiroje německou právní úpravou, která prioritizuje plnění na náklady spojené s uplatněním pohledávky (především náhradu nákladů řízení a jiné jednoznačně určené náklady). To je odůvodněno jejich povahou dalších výdajů, které věřitel s uplatněním svého nároku má. Zároveň se lze domnívat, že toto nastavení může dlužníka motivovat k aktivnímu řešení své situace a snaze o dobrovolné plnění svých dluhů (např. v podobě úsilí o dohodu na splátkovém kalendáři). Navrhované pravidlo je kogentní, neboť je stanoveno k ochraně spotřebitele – viz § 1812 odst. 2 občanského zákoníku.

K bodu 8 (změna § 2048 občanského zákoníku)

Jak bylo podrobně rozebráno v oddíle 1.3, současný režim smluvní pokuty lze ve vztahu k nezletilým považovat za příliš přísný.

Navrhuje se proto zásadní omezení možnosti vymáhání smluvní pokuty vůči nezletilým. Do 15 let věku se vymáhání smluvní pokuty vylučuje zcela, od této věkové hranice pak pro smluvní pokutu platí obdobná pravidla jako pro dluhy z právních jednání podle navrhovaného nového znění § 899 občanského zákoníku.

K bodům 9 až 12 (změna § 2920 a 2921 občanského zákoníku)

Jak bylo rozebráno v oddílu 1.4, ve vztahu k dětem mladším 15 let lze mít současnou úpravu deliktní způsobilosti za příliš přísnou.

Návrh nově zavádí dělicí čáru mezi deliktní způsobilostí nezletilého mladšího 15 let a staršího nezletilého v návaznosti na pojetí věku 15 let jako objektivního předělu v rozumové a volní vyspělosti nezletilého (viz odůvodnění navrhovaného znění § 32 občanského zákoníku ve variantě II).

Ačkoliv občanský zákoník umožňuje soudní moderaci náhrady škody, podle samotného textu zákona odpovídá nezletilý do plné výše nebo solidárně. Návrh však vychází z úvahy, že na jednání mladších dětí by mělo být nahlíženo spíše jako na zásah vyšší moci, případně jako na důsledek jejich výchovy. Tato úvaha je ostatně východiskem mnohých zahraničních úprav, např. podle čl. 164 knihy šesté nizozemského BW je nezletilý do 14 zcela deliktně nezpůsobilý (a odpovídají jeho zákonní zástupci, pokud by jinak byl za škodu odpovědný), podle obdobného čl. 426 polského KC je nezletilý deliktně nezpůsobilý do 13 let.

Návrh proto stanovuje, že škodu způsobenou nezletilým mladším patnácti let nahradí bez ohledu na zavinění dítěte ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled, nebo zákonný zástupce, došlo-li ke škodě v důsledku zanedbání rodičovské odpovědnosti. Z tohoto pravidla se činí dvě výjimky, které připouští odpovědnost dítěte. Jednak bude dítě odpovědné, pokud škodu způsobilo činem povahy úmyslného trestného činu, jednak pokud to dovolují jeho majetkové poměry (např. pokud zdědilo rozsáhlé jmění).

Nezletilí starší patnácti let zůstávají ve stejném režimu jako za dosavadní úpravy, jejich ochrana (a společně s nimi i ochrana osob stížených duševní poruchou) je zajištěna doplněním, že jsou způsobilí k náhradě škody v případě, že byli schopni v *úplnosti* posoudit následky svého protiprávního jednání. Soudy by tak měly při posuzování deliktní způsobilosti přísněji zkoumat, do jaké míry byl mladistvý (jakož i osoba stížená duševní poruchou) schopen komplexně chápat svou protiprávní činnost.

Doplněním zanedbání rodičovské odpovědnosti vedle zanedbání náležitého dohledu se zohledňuje dosavadní judikatura, která pojem náležitého dohledu pojímá poměrně extenzivně – viz např. rozsudek Nejvyššího soudu 25 Cdo 1333/2001 ze dne 20. února 2003, který se týkal vystřelení oka vzduchovkou mladistvým.¹¹ Zároveň se soudům umožňuje detailněji

¹¹ „Pokud jde o právní posouzení věci, je třeba dovolatelům přisvědčit v tom, že náležitým dohledem nelze rozumět nepřetržitý dozor rodičů, navíc u patnáctiletého chlapce stěží realizovatelný, a takový nelze od nich ani vyžadovat. Za situace, kdy u patnáctiletého nezletilého se projevují kázeňské problémy, a jeho chování už ve škole vyžadovalo neustálý dozor a kontrolu, aby nedocházelo k přestupkům, spočívá náležitý dohled rodičů i ve zvýšeném zájmu o jeho chování, zájmy a záliby, o jeho činnost ve volném čase a v celkovém výchovném působení, aby byly odstraněny nedostatky v jeho chování a předešlo se dalšímu jeho závadnému jednání.“

Dovolatelé spatřují důvod ke zproštění jejich odpovědnosti v okolnosti, že nevěděli o tom, že si jejich syn opatřil funkční vzduchovku a nemohli tak předpokládat, že by střelbou z ní chtěl někoho zranit. Účinný dohled nad

zkoumat příčiny a spravedlivěji posoudit povinnost náhrady škody v konkrétních případech porušení smluvní nebo zákonné povinnosti.

K variantě II

Navrhovatelé volí postup spočívající v návrhu dvou novelizačních variant jako reflexi dvou hlavních přístupů k dětským dluhům – přístupu *ex post* a přístupu *ex ante*. První z nich se snaží dětské dluhy řešit až po jejich vzniku, druhý má pak za cíl zamezit jejich samotné existenci. Lze mít za to, že obě varianty přispějí k výrazně vyšší ochraně nezletilých.

Variantu II je možné označit za komplexní. Je založena na *ex ante* přístupu, tj. má za cíl zamezit samotné existenci dětských dluhů.

Vzhledem k výsledku multikriteriální analýzy a komparace zahraničních řádů provedené v závěrečné zprávě z hodnocení dopadů regulace (RIA) považují navrhovatelé přístup *ex ante* (obsažený v navrhované změně koncepce svéprávnosti) za vhodnější a bližší mezinárodnímu standardu, a přiklání se proto k níže odůvodněné komplexnější variantě II.

K bodu 1 – změna § 31 občanského zákoníku

Návrh reaguje na v obecné části důvodové zprávy popsané (oddíl 1.1.1) nedostatky současné koncepce svéprávnosti a nahrazuje ji v zahraničí běžnou úpravou, která činí jednání nezletilého odvislé od přivolení jeho zákonných zástupců. Inspiraci přitom čerpá zejména z občanských zákoníků Německa a Nizozemska. Některé úpravy jsou doplněny a přizpůsobeny v zájmu zachování systematiky a logiky občanského zákoníku.

K odst. 1

Navrhovaný odstavec zavádí nové obecné pravidlo o svéprávnosti nezletilých. Podle něj, nestanoví-li zákon jinak, je nezletilý způsobilý právně jednat v mezích souhlasu zákonného zástupce uděleného ve shodě se zvyklostmi soukromého života. Pravidlo odpovídá koncepci obsažené v článku 234 první knihy nizozemského BW, § 107 německého BGB nebo článku 5 japonského občanského zákoníku.

Odchylku od tohoto základního režimu obsahují jak další ustanovení návrhu, která zejména rozšiřují sféru autonomie nezletilého staršího 15 let, tak speciální pravidla, která jsou již v občanském zákoníku obsažena. Jedná se například o pořizovací způsobilost podle § 1526 občanského zákoníku.

Návrh podobně jako německý BGB rozlišuje předběžný a následný souhlas. Další pravidla pro tyto souhlasy obsahuje navrhované znění § 35 občanského zákoníku. Jestliže dítě jedná bez předběžného souhlasu zákonného zástupce, je obdržetím následného souhlasu jednání od

nezletilým však neznamená jen bezprostřední zabránění či zákaz určitého škodlivého jednání, až když k němu již došlo, ale i celkový přístup rodičů k dosavadní výchově nezletilého a jejich výchovné působení k tomu, aby závadné jevy v jeho chování byly odstraněny“.

počátku platné, naopak pokud zákonný zástupce souhlas odmítne, je jednání od počátku neplatné.

Koncepce by měla zajistit větší ochranu nezletilých a zároveň výrazně posílit spoluúčast jeho zákonných zástupců na jeho právním jednání. Zákonný zástupce je nejlépe schopen posoudit vyspělost nezletilého a jeho způsobilost v konkrétním případě jednat, respektive ji v rámci výchovného působení vhodnými souhlasy a zákazy rozvíjet a směřovat. Zároveň ustanovení zajišťuje materiální propojení režimu právního jednání nezletilých s rodičovskou odpovědností.

Návrh dále předpokládá provázání souhlasu s další hmotnou odpovědností zákonného zástupce v případě, že se nezletilý v důsledku jím schváleného právního jednání zadluží. V takovém případě by měl zákonný zástupce za dluhy přesahující jmění dítěte ke dni nabytí zletilosti ručit bez možnosti následného vymáhání tohoto dluhu po dítěti.

K odst. 2

Ustanovení zavádí nevyvratitelnou domněnku, že předběžný souhlas zákonného zástupce s užitím (typicky) kapesného je obsažen již v předání finančních (nebo jiných) prostředků nezletilému nebo v souhlasu s jejich předáním k volnému užití třetími osobami (typicky např. prarodiči). Pravidlo je obdobou § 110 německého BGB¹², přičemž je v zahraničních právních úpravách relativně běžné.¹³ Forma domněnky souhlasu odpovídá východiskům německé doktríny, která tuto povahu předání prostředku k volnému užití dovodila.¹⁴

Ačkoliv se míra výchovného působení (spolu s ochranou před neuváženým jednáním) zákonného zástupce v případech upravených v navrženém ustanovení snižuje, v rukou zákonného zástupce stále zůstává rozhodnutí o kapesném a jeho výši. Nadto se lze domnívat, že při právních jednáních, kde nezletilý splní dluh kapesným, mu závažnější újma typicky nehrozí. Zároveň se na nevyvratitelnou domněnku § 31 odst. 2 návrhu občanského zákoníku vztahuje § 36 návrhu občanského zákoníku, který stanoví, že zákonný zástupce nemůže nikdy udělit souhlas k právnímu jednání, ke kterému by potřeboval přivolení soudu. Nezletilý je proto omezen výčtem obsaženým v § 898 občanského zákoníku.

Nad rámec tohoto omezení je také vždy možné uplatnit jiné obecné instituty občanského zákoníku chránící před zneužitím neznalé strany (např. ustanovení o neúměrném zkrácení). Nejlépe však může zákonný zástupce korigovat nezletilého jednoduše tím, že mu v budoucnu již žádné prostředky neposkytne.

¹² Obecně nazýván jako tzv. paragraf o kapesném, „*Taschengeldparagraph*“.

¹³ Srov. dále § 170 odst. 2 rakouského občanského zákoníku a § 28 odst. 2 bod 3 ruského GK nebo čl. 5 odst. 3 japonského občanského zákoníku.

¹⁴ Viz Schmitt in Säcker, F. J. a kol. Münchener Kommentar zum BGB. Einleitung und Allgemeiner Teil §§ 1-240. 6. vydání. Mnichov: C.H.Beck. 2013, str. 1119.

K odst. 3

Jednání výlučně ve prospěch

Pravidlo, podle kterého může nezletilý právně jednat v případech, kdy je mu to výlučně ku prospěchu, je v zahraničí typickou výjimkou z podmínky jednání nebo přivolení zákonných zástupců¹⁵ a do roku 1964 ho znalo i československé právo (srov. § 865 obecného zákoníku občanského a § 12 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.). Výjimka vyplývá z faktu, že v takových případech není nezletilého před čím chránit.

Shodné závěry dovodila extenzivním výkladem i česká (československá) judikatura. Například usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 3321/2008 ze dne 24. 3. 2010 (týkající se darování motorové pily devítiletému dítěti) nad rámec rozhodnutí obecně konstatuje, že „*při posuzování, zda nezletilý je způsobilý k právnímu úkonu přijetí daru či nikoliv, je významné též hledisko finančního (hodnotového) profitu darování v porovnání s případnými v úvahu přicházejícími povinnostmi či omezeními, jež by pro obdarovaného nezletilého měly plynout z předmětu daru.*“¹⁶

Ustanovení se bude vztahovat zejména na případy darování podle § 2055 a násl. občanského zákoníku. Jeho aplikace je však možná i jinde, např. u ustanovení § 1045 občanského zákoníku o přivlastnění. Výlučným prospěchem je míněna absence právního nebo ekonomického neprospěchu z krátkodobého i dlouhodobého hlediska. To odpovídá i pojetí dovozenému rakouskou judikaturou (viz např. rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu ze dne 18. února 1981, sp. zn. 1 Ob 719/80, týkající se nepřipustného darování koně).

Bez právního jednání nebo souhlasu zákonného zástupce by se tak do majetku nezletilého zejména neměly dostat věci právně zatížené nebo věci, s jejichž vlastnictvím se pojí navazující daňové nebo jiné povinnosti (např. daně z nemovitých věcí u bytů a domů, smluvní přímus povinného ručení u motorových vozidel nebo náklady na stravu a veterinární ošetření hospodářských zvířat). V případě nabývání nemovitých darů nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty naopak budou zákonní zástupci potřebovat souhlas soudu v souladu s § 898 odst. 2 písm. c) občanského zákoníku.

Jednání v běžných záležitostech

Ustanovení kromě způsobilosti nakládat s kapesným zakládá způsobilost nezletilého jakéhokoliv věku právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Formulace pravidla přibližně odpovídá vymezení ustanovení § 64 občanského zákoníku, který obsahuje obdobné rozšíření svéprávnosti osoby omezené na svéprávnosti, v zájmu dodatečné ochrany nezletilých se však doplňuje pravidlo o okamžitém splnění.

¹⁵ Srov. § 107 německého BGB, § 865 odst. 2 rakouského občanského zákoníku, čl. 28 odst. 2 bod 2 ruského GK, § 12 odst. 2 druhé knihy maďarského MOZ, čl. 19 odst. 2 švýcarského občanského zákoníku nebo čl. 5 odst. 1 japonského občanského zákoníku.

¹⁶ Srov. také rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2001 sp. zn. 25 Cdo 1005/99 nebo rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. 11. 1979, sp. zn. 13 Co 678/79.

Přípustnost jednání nezletilého v běžných záležitostech je jedním z dalších typických pravidel obsažených v zahraničních civilních kodexech.¹⁷ V návrhu je však spíše zbytkovou kategorií, protože lze předpokládat, že většina nejtýpějších právních jednání bude spadat pod navrhovaný § 31 odst. 2 občanského zákoník (platba kapesným). Lze si ale představit i jiné každodenní situace, na které se pravidlo vztáhne, např. věnování drobného daru, směna knih, apod.

V kontextu nezletilých lze uvažovat i o mírném rozšiřování kategorie běžných jednání v souběhu s jejich rostoucím věkem a vyspělostí; v každém případě se však míří na právní jednání se zanedbatelnou hodnotou předmětu plnění (např. zmíněná směna knih nebo videoher).

Současným plněním je míněno plnění okamžité, kde k soluci dvou- nebo vícestranného právního jednání dojde ihned bez jakéhokoli odkladu. Formulace má za cíl zabránit potenciálnímu zneužívání ustanovení k rozšiřování sféry dovoleného samostatného právního jednání nezletilého.

K bodu 1 – změna § 32 občanského zákoníku

Návrh zrušuje dosavadní ustanovení § 32 občanského zákoníku upravující souhlas zákonného zástupce s jednáním nezletilého. Odstavec 1 se zrušuje bez náhrady, odstavec 2 o společném souhlasu zákonných zástupců je přesunut do § 35 občanského zákoníku, který detailněji upravuje podobu rodičovských souhlasů, které tvoří koncepční základ nové podoby svéprávnosti.

Dosavadní § 32 odst. 1 občanského zákoníku je formulačně zřetelně inspirován čl. 234 odst. 1 a 2 první knihy nizozemského WB. Zatímco však nizozemská koncepce svéprávnosti nezletilých považuje souhlas zákonných zástupců s právním jednáním nezletilého za své základní východisko, český občanský zákoník souhlas zákonných zástupců zavedl jako pravidlo doplňující, které se uplatní pouze v případě, že nezletilý k určitému jednání není rozumově vyspělý a zároveň by pro něj i samotní zákonní zástupci nepotřebovali podle stávajícího § 36 občanského zákoníku souhlas soudu.

Ustanovení § 32 občanského zákoníku tak má dva zásadní defekty (srov. též oddíl 1.1.2). Za první, jeho praktická využitelnost byla jen velmi malá, protože ho lze vzhledem k šíři samostatného jednání nezletilého podle § 31 občanského zákoník a současné šíři omezení ustanovení § 36 občanského zákoníku uplatnit jen ve velmi omezeném počtu případů. Za druhé, protože souhlas zákonného zástupce není základním pravidlem pro způsobilost nezletilého právně jednat, ztrácí pravidlo svou ochrannou funkci.

¹⁷ Srov. čl. 234 odst. 3 první knihy nizozemského WB, čl. 14 odst. 2 polského KC, § 12 odst. 2 písm. b) druhé knihy maďarského MOZ, čl. 19 odst. 2 švýcarského občanského zákoníku, § 170 odst. 3 rakouského občanského zákoníku nebo čl. 28 odst. 2 bod 2 ruského GK.

V Nizozemsku nebo Německu může rodič chránit dítě tím, že mu souhlas neudělí, čímž mu v konkrétním případě zabrání právně jednat. V režimu občanského zákoníku však rodič může reálně nezletilému dát pouze souhlas s jednáním, ke kterému ještě není způsobilý, protože jinak by nezletilý mohl jednat zcela samostatně bez ohledu na mínění rodičů.

Navrhované nové znění § 32 občanského zákoníku zavádí rozšíření způsobilosti k samostatnému právnímu jednání nezletilých starších 15 let. Nezletilý se může od tohoto věku zavázat k závislé práci, může nakládat se svými příjmy a může uzavírat smlouvy týkající se jeho bydlení a účtu. Rozšiřující se autonomie mladistvého v právním jednání reflektuje jeho již značně pokročilou rozumovou a volní vyspělost a jeho reálnou (a právní) možnost začít se materiálně osamostatňovat.

Rozšířená možnost samostatného jednání starších nezletilých je jedním z dalších v zahraničí typických pravidel, které od určitého věku rozšiřuje sféru dovolených jednání nezletilého buďto rozšířeným výčtem dovolených jednání, nebo přiznáním omezené svéprávnosti do té doby nesvéprávného dítěte.¹⁸ Konkrétní věková hranice se pak liší v návaznosti na místní zvyklosti (typicky na konec školní docházky nebo trestní a deliktní odpovědnost) a systematiku konkrétní úpravy. Např. v Polsku je tato věková hranice stanovena na 13 let, v Brazílii naopak až na 16 let.

K návěti

Návěti navrhovaného § 35 občanského zákoníku rozšiřuje sféru samostatných právních jednání, které může nezletilý starší 15 let podstoupit bez souhlasu svého zákonného zástupce. Tato hranice byla zvolena z praktických i teoretických důvodů, zejména však proto, že věk 15 let lze považovat za právně i obecně společensky uznávaný předěl v rozumové a volní vyspělosti dítěte.

Na 15 let je stanovena jak hranice trestní, tak přestupkové odpovědnosti.¹⁹ Dítě může od tohoto věku legálně navazovat sexuální styky²⁰ a končí povinnou školní docházku,²¹ může se také podle § 34 občanského zákoníku zavázat k závislé práci. Důležitost dosažení věku 15 let ostatně dovodila i judikatura při posuzování svéprávnosti nezletilého podle dosavadního § 31 občanského zákoníku – viz rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem z 24. 4. 2006, sp. zn. 10 Co 976/2005:

„Takovým základním časovým okamžikem, s nímž se začíná zásadně významným způsobem rozšiřovat okruh práv a povinností nezletilého dítěte, je v zásadě dosažení věku 15 let, kdy dovršením této věkové hranice dítě např. nabývá způsobilost k právním úkonům v oblasti

¹⁸ Srov. § 21 odst. 2 rakouského občanského zákoníku, čl. 28 odst. 1 ruského GK, čl. 15 polského občanského zákoníku nebo § 11 druhé knihy maďarského MOZ.

¹⁹ Ustanovení § 25 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a § 18 zákona 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

²⁰ Ustanovení § 187 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

²¹ Ustanovení § 31 odst. 1 ve spojení s § 31 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

pracovněprávních vztahů (s výjimkou případů stanovených zákoníkem práce – např. v otázce uzavření dohody o hmotné odpovědnosti), kdy protiprávním jednáním může založit svoji trestněprávní odpovědnost či v zásadě s tímto věkem se zpravidla končí povinná školní docházka. Tím, že zákonodárce s uvedeným věkem (byť ještě nezletilého) dítěte spojuje určitý rozsah způsobilosti k právním úkonům, je dáván signál, že právě s dosažením tohoto věku se presumuje u zdravého dítěte určitá rozumová a volní vyspělost.“

Z praktického hlediska je pak věková hranice 15 let zásadní kvůli vydání občanského průkazu²², který umožňuje druhé straně právního jednání snadno zjistit, v jakém režimu se konkrétní nezletilý nachází.

K písm. a)

Ustanovení mezi dovolená samostatná jednání mladistvého zařazuje dosavadní § 35 občanského zákoníku o způsobilosti zavázat se k závislé práci. Jedná se pouze o drobnou systematickou změnu, obsahově se proto pravidlo nijak nemění.

K písm. b)

Nově se zavádí možnost nezletilého volně disponovat s finančními prostředky, které si získá svou vlastní činností. Návrh vychází z předpokladu, že nezletilý starší 15 let již je dostatečně vyspělý na to, aby dokázal rozhodovat o plodech své vlastní pracovní, akademické nebo tvůrčí činnosti.

Mzda, plat, stipendium nebo jiný obdobný příjem mohou mít povahu jednorázové nebo opakující se odměny. Pojmem „jiný obdobný příjem“ se rozumí blíže neurčené samostatné činnosti mladistvého, například výhry v uměleckých nebo sportovních soutěžích.

Ustanovení vytváří specifickou sféru jmění nezletilého, v rámci které je oprávněn volně nakládat se svým finančním majetkem. Ustanovení předpokládá, že v tomto případě není třeba nezletilého chránit jinak než obecnými pravidly soukromého práva a veřejnoprávními (zejména věkovými) omezeními. Naopak je v tomto kontextu vhodné a souladné s ideovými východisky občanského zákoníku výrazně rozšířit jeho autonomii.

Zájmeno „svou“ je nutné interpretovat ve vztahu k věkové hranici 15 let. Záměrem v tomto případě je, aby se do volné dispoziční sféry mladistvého nedostaly výdělky z jeho umělecké, kulturní, reklamní nebo sportovní činnosti vykonávané před dovršením patnácti let podle ustanovení § 34 občanského zákoníku. Tato činnost je málokdy vykonávána v důsledku samostatného rozhodnutí nezletilého (typicky je vnímána spíše jako hra) a zejména by alternativní výklad vytvářel značné praktické problémy a spory při dispozici zákonných zástupců s těmito prostředky.

²² Ustanovení § 2 zákona č. 328/1999 Sb., zákon o občanských průkazech.

Obdobné ustanovení lze nalézt například v § 12 odst. 2 písm. c) druhé knihy maďarského MOZ nebo čl. 26 odst. 2 bod. 1 ruského GK.

K písm. c)

Zavádí se způsobilost mladistvého uzavřít smlouvu týkající se jeho bydlení na dobu nepřesahující jeden rok nebo smlouvu o účtu.

Smlouva týkající se bydlení

Způsobilost mladistvého samostatně právně jednat nově zahrnuje i smlouvy týkající se jeho bydlení, které jsou sjednány na dobu určitou nepřesahující jeden rok. Smlouvou týkající se bydlení je míněna zejména smlouva o nájmu nebo podnájmu bytu nebo domu. Uvažovat lze však i o jiných smlouvách, např. o poskytnutí sociální služby v podobě ubytování v azylovém domě.

Smlouva o účtu

V návaznosti na možnost nakládat vlastními prostředky obsaženou v navrhovaném písmeni b) se způsobilost mladistvého rozšiřuje na uzavření smlouvy o účtu. Obsahuje-li smlouva o účtu prvky smlouvy o úvěru ve smyslu § 2665 občanského zákoníku, je třeba tato právní jednání posoudit samostatně. Ujednání o výběru hotovosti nebo převodu peněžních prostředků z účtu, ač pro to na účtu není dostatek peněžních prostředků (kontokorent nebo revolving), které by sjednal samostatně nezletilý, by bylo stiženo absolutní neplatností.

K bodu 1 – změna § 35 občanského zákoníku

Návrh mění dosavadní podobu ustanovení § 35 občanského zákoníku, samotné pravidlo však zůstává nezměněno a pouze se z legislativně-technických důvodů (systematičnost a přehlednost) přesouvá do navrhovaného § 32 písm. a) občanského zákoníku. Navrhované nové znění § 35 občanského zákoníku (současně s novým § 36 občanského zákoníku) komplexněji upravuje podobu souhlasu zákonného zástupce s právním jednáním dítěte, který tvoří základ nové koncepce svéprávnosti, čerpá přitom zejména z platných § 107 až 109 německého BGB, přejímá však i dosavadní úpravu společného jednání více zákonných zástupců obsaženou v § 32 odst. 2 občanského zákoníku.

Zavádí se rozlišení předběžného souhlasu (*Einwilligung*) a následného souhlasu (*Genehmigung*) zákonného zástupce. Toto rozlišení umožňuje zavádět pro každý z těchto souhlasů specifická pravidla, která by měla vyhovovat praxi a předem řešit některé možné interpretační problémy.

Zároveň se možností následného souhlasu po téměř sedmdesáti letech do českého právního řádu vrací institut kulhavého právního jednání (*negotium claudicans*), které obsahoval obecný zákoník občanský ve svém § 865. Institut lze přirovnat ke zvláštní formě relativní neplatnosti, protože platnost právního jednání odvisí od souhlasu zákonného zástupce. Od relativní neplatnosti, do jejíhož uplatnění je právní jednání podmíněně platné, se však liší tím, že do vyjádření souhlasu je právní jednání podmíněně neplatné. Je-li poté následný souhlas

zákonným zástupcem udělen, je právní jednání od počátku platné. Nesouhlasí-li naopak, je jednání od počátku neplatné.

K odst. 1

Odstavec 1 upravuje následný souhlas s právním jednáním nezletilého, který jednal bez souhlasu zákonného zástupce. Udělením následného souhlasu se právní jednání nezletilého stává od počátku platným. Tento souhlas pak může udělit i sám nezletilý, nabude-li mezitím svéprávnosti dosažením zletilosti, přiznáním soudem nebo uzavřením manželství. V takovém případě pak již nemůže následný souhlas udělit zákonný zástupce, který nabytím svéprávnosti dítěte ztrácí postavení zákonného zástupce.

Souhlas zákonného zástupce nemá předepsanou formu, postačí proto například i konkludentní souhlas zákonného zástupce, který však samozřejmě nelze zaměňovat s jeho nečinností. Doba pro dodatečné udělení souhlasu není časově omezená, ochrana druhé strany právního jednání nezletilého je však zaručena možností právního jednání do udělení souhlasu zákonného zástupce odvolat a také navrhaným odstavcem 2, který zakládá možnost vyžádat si udělení souhlasu v omezené časové lhůtě dvou týdnů.

K odst. 2

Navrhované pravidlo zakládá možnost druhé strany vymínit si udělení souhlasu zákonným zástupcem do dvou týdnů od podmíněně neplatného právního jednání s nezletilým. V případě vyžádání se předběžný souhlas stává zdánlivým a je nutné udělit dodatečný následný souhlas. Formu a způsob tohoto vyjádření si může druhá strana zvolit. Může se jednat o požadavek vyjádření souhlasu telefonicky nebo v písemné (např. elektronické) formě, nepochybně lze uvažovat i o vyžádání souhlasu obou zákonných zástupců.

Při zmeškání lhůty dvou týdnů zákonnými zástupci je nutno právně jednat s nezletilým znovu. Právní jednání se totiž stává definitivně neplatné, protože jeho podmíněnou neplatnost není jak zhojit – k následnému souhlasu se již nepřihlíží.

Smyslem ustanovení je zejména ochrana osob, které do styku s nezletilým vstupují, a posílení jejich právní jistoty. Pokud by tyto osoby neměly jak korigovat postup zákonných zástupců, nikdy by si nemohly být jisty, že ke schválení podmíněně neplatného právního jednání dojde. Lze ovšem předpokládat, že ve většině případů bude (ne)souhlas zákonného zástupce vyjádřen bez zbytečného odkladu.

K odst. 3

Navrhované ustanovení přejímá a doplňuje dosavadní § 32 odst. 2 občanského zákoníku, který upravuje společné (nesouhlasné) jednání zákonných zástupců. Explicitně se vyjadřuje, že projevem vůle zákonného zástupce je míněn jeho souhlas (předběžný nebo následný). Pro platnost jednání postačí, je-li osobě, se kterou nezletilý jedná, vyjádřen souhlas alespoň jednoho z nich. V případě, že jeden ze zákonných zástupců jednání nezletilého odsouhlasit

aktivně nechce, se však nepřihlíží k projevu žádného z nich. K projevení nesouhlasu není dána žádná lhůta.

Pravidlo vychází z představy, že rodičovská odpovědnost je zásadně vykonávána společně. Ačkoliv by se zdánlivost souhlasu zákonného zástupce v případě jeho neshody s druhým zákonným zástupcem mohla zdát jako příliš přísná, řešení navazuje na navrhované znění § 899 občanského zákoníku, které předpokládá ručení zákonných zástupců za dluhy nezletilého z právních jednání, ke kterým dali souhlas. Jestliže se zavádí značná materiální odpovědnost zákonného zástupce, možnost jednostranné blokace právního jednání nezletilého se jeví jako přiměřená. Vyjádření nesouhlasu navíc materiálně nikdy nemůže nezletilého poškodit.

Strana jednající s nezletilým se vůči potenciální neplatnosti právního jednání může bránit požadavkem na souhlas obou zákonných zástupců ve lhůtě dvou týdnů podle navrhovaného odstavce 2. Lze však předpokládat, že u nerizikových právních jednání bude nesouhlas vyjadřován jen velmi zřídka, naopak u spíše výjimečných rizikovějších právních jednání nezletilého je souhlas obou zákonných zástupců žádoucí.

K bodu 1 – změna § 36 občanského zákoníku

Zrušuje se dosavadní § 36 občanského zákoníku, který neproporcionálně omezuje autonomii nezletilého (v podrobnostech viz oddíl 1.1.4) pravidlem, že nezletilý není nikdy způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu.

Lze se domnívat, že primárním účelem ustanovení § 36 občanského zákoníku bylo zabránit obcházení povinnosti rodičů vyžádat si souhlas soudu se závažnějším právním jednáním za dítě tím, že by udělili souhlas k tomuto jednání dítěti. Navrhované znění tento záměr přejímá, formuluje ho ovšem tak, aby omezoval zákonného zástupce, ne nezletilého. Stanovuje se tak, že zákonný zástupce nemůže nikdy udělit souhlas k právnímu jednání, ke kterému by potřeboval přivolení soudu.

K bodům 2 až 5 – změna § 898 občanského zákoníku

Viz odůvodnění k bodům 1 až 4 ve variantě I. V rámci varianty II je nadto stávající příliš přísný režim předmětného ustanovení ve vztahu k § 36 občanského zákoníku řešen novým pojetím nabývání svéprávnosti (včetně právě změny § 36 občanského zákoníku).

K bodu 6 – změna § 899 občanského zákoníku

Navrhované ustanovení je reakcí na současný stav, kdy jsou vedeny tisíce exekučních řízení vůči nezletilým povinným a další desítky tisíc exekučních řízení vůči zletilým za dluhy vzniklé v dětství. Ideově lze tuto změnu odůvodnit naplněním požadavků mezinárodních závazků a ústavního pořádku, jak bylo naznačeno v bodech 28 – 30 nálezu Ústavního soudu sp. zn. 1775/14 ze dne 15. února 2017:

„28. V této souvislosti Ústavní soud podotýká, že na základě mezinárodního práva a ústavního pořádku České republiky mají být nezletilí pod zvláštní ochranou. Ta je dětem a mladistvým v první řadě zaručena čl. 32 odst. 1 Listiny. Jde o právo, jehož je možné se podle čl. 41 Listiny domáhat pouze v mezích zákonů, které ho provádějí. Tato institucionální záruka však nesmí být zákonnou úpravou zcela vyprázdněna – podstata a smysl musí zůstat zachovány (čl. 4 odst. 4 Listiny) [srov. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 35/93 ze dne 15. 2. 1994 (N 7/1 SbNU 51; 49/1994 Sb.)]. Také Úmluva o právech dítěte (dále jen „Úmluva“) v čl. 3 odst. 1 vyžaduje, aby zájem dítěte byl předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními, nebo zákonodárnými orgány. Jedním z významů citovaného ustanovení je, že slouží jako základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci při výkladu právních předpisů dopadajících na děti (nezletilé), a to tím způsobem, že je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, mají zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte [srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 11. 2014 č. j. 1 As 116/2014-29 (3191/2015 Sb. NSS)]. V čl. 3 odst. 2 Úmluvy se státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření. Podle čl. 27 odst. 2 Úmluvy rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte. Konečně podle čl. 24 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie mají děti právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Čl. 24 odst. 2 pak stanoví, že při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

29. Z těchto mezinárodně-právních závazků pro Českou republiku vyplývá povinnost zajistit dětem takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jejich blaho. Dle názoru Ústavního soudu se s takovou povinností neslučuje uložení dluhu nezletilému, o jehož existenci se často dozví až při jeho vymáhání po dosažení zletilosti, kdy již může být takový dluh – byť zpočátku relativně nízký – navýšen o příslušenství a další náklady, které mohou mít rdousivý účinek, a ztěžovat tak jedinci vstup do dospělosti. K tomu lze podotknout, že někteří zahraniční autoři zmiňují narůstající tendenci soudů v Evropě považovat život ničící či zdrcující odpovědnostní nároky za rozporné se zásadami sociální spravedlnosti, solidarity, dobré víry a zneužití práva, jež jsou společné většině členských zemí Evropské unie [srov. Ferreira, N.: *The harmonisation of private law in Europe and children's tort liability: A case of fundamental and children's rights mainstreaming*, *International Journal of Children's Rights*, Vol. 19 (2011), No. 3, str. 571–594].

30. V souladu s těmito principy Ústavní soud již dříve konstatoval, byť v souvislosti s výkladem ustanovení § 16a odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění týkajícího se povinnosti hradit poskytovateli zdravotní péče regulační poplatky za hospitalizaci, že to jsou především zákonní zástupci nezletilého (dítěte), kteří za něj nesou finanční odpovědnost (srov. nálezn sp. zn. II. ÚS 728/15 ze dne 16. 9. 2015).“

Navrhuje se proto zamezit předlužení nezletilých a zavést hmotnou odpovědnost zákonných zástupců za právní jednání, na kterém se podíleli udělením souhlasu nezletilému s tímto jednáním nebo jednáním za dítě v zastoupení. Toto pojetí hmotné odpovědnosti zároveň navazuje na navrhovanou změnu koncepce svéprávnosti nezletilého, který by měl samostatně jednat (s určitými výjimkami) zásadně v mezích souhlasu svého zákonného zástupce.

Ustanovení je inspirováno § 1629a německého BGB,²³ nepřijímá se však jeho možnost namítat předlužení jmění obdobně jako při předlužení napadlé pozůstalosti, která vychází ze specifik německého dědického práva.

V návaznosti na změnu koncepce svéprávnosti se zachovává odpovědnost nezletilých za dluhy, které vznikly na základě jejich plně autonomního právního jednání (viz navrhované § 31 a 32 občanského zákoníku), které by měly vzniknout spíše výjimečně a lze je obecně nezletilému přičítat. Ustanovení také nezahrnuje jednání v rámci výdělečně činnosti podle § 33 občanského zákoníku, ke kterému je nezletilý plně svéprávný. Naopak dluhy z právních jednání nezletilého, za kterého jednal zákonný zástupce nebo k jehož jednání udělil souhlas, lze po nezletilém vymáhat pouze v rozsahu, ve kterém k tomu postačuje jeho jmění ke dni nabytí plné svéprávnosti.

Dluhy nezletilého nad rámec jeho jmění ke dni dosažení plné svéprávnosti (které lze nabýt i před dosažením 18 let přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství) jsou naturální obligací. Čerstvě svéprávný je tedy může uhradit, aniž by vznikl nárok na vydání bezdůvodného obohacení, např. ze svých později vydělaných prostředků, nelze je však po něm soudně vymáhat. Naopak s těmi vůči dlužníkovi nevymahatelnými dluhy se lze obrátit na jeho zákonného zástupce jako na ručitele, vznikly-li za jeho souhlasu (popř. v zastoupení).

Zákonnému zástupci jako ručiteli zůstává možnost uplatnit veškeré námitky vůči dluhu, které by mohl uplatnit dlužník. Nemůže se však domáhat vyrovnání po osobě, jejíž byl zákonným zástupcem, čímž se tento specifický ručitelský vztah výrazně odlišuje a podobá se přechodu dluhu. To vychází z předpokladu, že dluh vzniklý při výkonu rodičovské odpovědnosti je primárně zapříčiněn zákonným zástupcem.

Ačkoliv lze vidět určité paralely navrhovaného řešení s oddlužením, nejsou stanovena pravidla pro případ mnohosti věřitelů nezletilého. Předpokladem je, že v takovém případě se do výše jeho jmění uspokojí ten věřitel, který se prostředků fakticky domůže jako první (typicky ovšem bude hodnota jmění záporná). Zbytek věřitelů (popř. první věřitel ve vztahu ke zbývající části dluhu) se pak může uspokojit na zákonném zástupci dlužníka.

K bodům 7 až 13 (změna § 1932, 2048, 2920 a 2921 občanského zákoníku)

Viz odůvodnění k bodům 6 až 12 ve variantě I.

²³ Tento paragraf byl do BGB zaveden v roce 1998 v reakci na rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ze 13. 5. 1986 (*BVerfGE 72, 155; 1 BvR 1542/84*) o nepřipustnosti zadlužení nezletilých v důsledku výkonu rodičovské odpovědnosti.

K Čl. II. (přechodná ustanovení)

Ustanovení navrhovaného zákona se, v souladu s obecnými právními zásadami, použijí na právní vztahy vzniklé po nabytí účinnosti zákona. To samé platí v rámci varianty II pro pravidla nabývání svéprávnosti, podle kterých se bude posuzovat právní jednání nezletilého. Návrh proto upravuje pouze případy, u kterých by aplikace obecných interpretačních pravidel vytvářela nevhodné následky.

K 1. bodu

Přechodné ustanovení se týká sporných případů, kdy právní jednání bylo učiněno před nabytím účinnosti zákona, nicméně práva nebo povinnosti (v kontextu zejména povinnost splnit peněžitý dluh) přetrvaly i po nabytí účinnosti zákona, případně po nabytí účinnosti vznikly. Tato úvaha je relevantní především kvůli navrhovanému § 899 občanského zákoníku, který umožňuje namítnout věřiteli předložení jmění při dosažení svéprávnosti.

Vzhledem k nutnosti zachovat právní jistotu a ctít legitimní očekávání věřitelů a zákonných zástupců nezletilých, jejichž hmotnou odpovědnost zákon zavádí, se stanoví, že nová pravidla se týkají až dluhů vzniklých z právních jednání uzavřených po nabytí účinnosti zákona. Zákon směřuje do budoucnosti, cílem není všeobecná dluhová amnestie. Ačkoliv existence dětských dluhů je obecně problematická, navrhovatelé se domnívají, že jejich osud by měl být řešen spíše v rovině insolvenčního práva.²⁴

Ke 2. bodu

Stanoví se časové pravidlo pro posuzování práva na náhradu škody. Použití práva není vztaženo ke chvíli založení závazku z deliktu při vzniku škody, ale již k porušení zákonné nebo smluvní povinnosti, ke kterému mohlo dojít i dříve. Pravidlo je obdobou § 3079 odst. 1 občanského zákoníku.

K části druhé – změna občanského soudního řádu

K bodu 1 (§ 50b občanského soudního řádu)

Navrhované ustanovení je reakcí na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. února 2014 a sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. prosince 2014, ve kterých Ústavní soud dovodil povinnost zapojit do řízení od určitého věku nezletilého a doručovat mu osobně, i když je zastoupen. Srov. body 45 – 48 nálezu I. ÚS 1041/14 shrnující závěry Ústavního soudu o procesní způsobilosti nezletilých a jejich právu na zapojení do soudního řízení:

²⁴ Srov. návrh poslanců Kateřiny Valachové, Patrika Nachera, Aleny Gajdůškové, Marka Bendy, Lukáše Kolářika a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů; sněmovní tisk č. 493.

„45. Z těchto důvodů se Ústavní soud domnívá, že v případě nezletilých dětí by pravidlem měl být závěr, že tyto nemají plnou procesní způsobilost ve smyslu § 20 odst. 1 občanského soudního řádu, přičemž opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit. Zohlednit je přitom třeba zejména individuální rozumovou a volní vyspělost konkrétního dítěte, neboť je to toto individuální hledisko, které je podstatné (viz ŠÍNOVÁ, Renata in MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. Občanský zákoník. I. svazek. Obecná ustanovení. Leges, 2013, s. 357). To na straně soudu nutně předpokládá znalost bližších informací o konkrétním nezletilém účastníkovi řízení.

46. Uvedený závěr je i v souladu s čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, který v odstavci 1 stanoví, že nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, a v odstavci 2 se státy zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho. Dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze jej považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým. Situace, kdy by dítě bylo s odkazem na § 20 občanského soudního řádu považováno za plnoprávního účastníka řízení, by vedla k odepření jakékoli zvláštní ochrany.

47. Může se zdát, že existuje určité pnutí mezi ochranou dítěte a jeho zapojením do soudního řízení. Tento rozpor je však pouze zdánlivý. Jak vysvětlil Výbor pro práva dítěte, tyto principy jsou komplementární. Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nemůže být správně aplikován, pokud není respektován čl. 12 a dítě není v řízení slyšeno [viz odst. 74 Obecného komentáře Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 7. 2009 o právu dítěte být slyšeno (General comment No. 12 on the right of the child to be heard), CRC/C/GC/12].

48. Lze tedy shrnout, že z pohledu ústavních práv nezletilých dětí je nutno zajistit, aby v soudním řízení, jehož jsou účastníky, požívaly dostatečné ochrany, která je zpravidla, není-li zde konflikt zájmů, zaručena jejich zastoupením zákonným zástupcem. Zároveň však musí být děti od jisté věkové hranice (která, jak vyplývá z nynějšího případu, nemůže být vyšší než 16 let) do řízení zapojeny a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Ať již se zapojení zákonných zástupců dětí bude dít postupem podle § 22, nebo § 23 občanského soudního řádu, je třeba, aby soud doručoval i takto zastoupenému nezletilému účastníkovi, aby tento mohl vykonávat své právo participovat na řízení, které se jej dotýká. Při použití § 23 občanský soudní řád doručování i nezletilému explicitně přikazuje [§ 50b odst. 4 písm. b)]. V případě postupu podle § 22 je nutno využít oprávnění v § 50b odst. 4 písm. e) občanského soudního řádu. Proto pokud je vydán platební rozkaz vůči šestnáctiletému účastníkovi řízení, je nutno jej doručovat jak samotnému účastníkovi řízení, tak jeho zákonným zástupcům.“

V návaznosti na tuto judikaturu se do § 50b občanského soudního řádu explicitně zakotvuje povinnost soudu doručovat účastníkovi staršímu patnácti let zastoupenému zákonným zástupcem podle § 22 občanského soudního řádu.

K bodům 2 až 6 (§ 114b, 114c, § 153b a § 172 občanského soudního řádu)

Ve vztahu k nezletilým se zakazuje užití tzv. fikcí uznání podle § 114b a 114c občanského soudního řádu, rozsudků pro zmeškání podle § 153b občanského soudního řádu a platebních rozkazů podle §172 a násl. občanského soudního řádu.

Tyto instituty byly vůči nezletilým příliš přísné a dostatečně nezohledňovaly ústavněprávní požadavek jejich ochrany. Jejich v praxi běžným užitím navíc obecné soudy porušovaly participační práva dítěte podle § 100 odst. 3 občanského soudního řádu.

K části třetí – účinnost

S ohledem na společenský význam urychleného řešení dětských dluhů a dalších spojených problémů se navrhuje stanovit relativně brzkou účinnost, a to na začátek roku 2021.